QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!

ELM НАУКА

Qüvvət elmdədir...

Nizami Gəncəvi

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin orqanı

№ 19 (1254) ❖ Cümə, 30 oktyabr 2020-ci il ❖ Qəzet 1984-cü ildən nəşr olunur

Prezident İlham Əliyev: "Ermənistanın münaqişəni beynəlmiləlləşdirmək cəhdləri baş tutmayacaq"

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Rusiyanın İnterfaks agentliyinə müsahibə verib.

Öncə agentliyin əməkdaşı cənab Prezidentə müsahibə üçün təşəkkürünü bildirib. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Dağlıq Qarabağda əks-hücuma başlamasının artıq bir ayının tamam olduğunu vurğulayan jurnalist, ötən ayı münaqişənin hərbi-siyasi nizamlanması baxımından necə qiymətləndirdiyini soruşub.

Prezident İlham Əliyev cavabında Azərbaycan Ordusunun döyüş meydanında üstünlüyünü sübut etdiyini, işğal edilmiş ərazilərin xeyli hissəsinin bu bir ay ərzində azad olunduğunu deyib: "Azərbaycan Ordusunun dünyada ən yaxşı döyüş qabiliyyətinə malik ordulardan biri hesab edilməsi əbəs deyildi. Ölkələrin hərbi potensialının dəyərləndirilməsi ilə məşğul olan qurumların vaxtaşırı dərc etdiyi reytinqlərə əsasən, Azərbaycan Ordusu dünyanın aparıcı 50 ordusu sırasındadır. Həm peşəkarlıq, həm təlim, həm döyüş qabiliyyəti, ən başlıcası mənəvi döyüş ruhu, əlbəttə ki, Azərbaycan Ordusunun texniki təchizatı da çox cəhətdən bizim uğurumuza kömək edib".

Prezident İlham Əliyev erməni tərəfinin atəşkəs rejimini artıq üçüncü dəfə kobud şəkildə pozduğunu təəssüflə qeyd edib: "Biz istərdik ki, hərbi faza danışıqlar masası arxasında başa çatsın, Azərbaycan ərazilərinin bundan sonra da işğaldan azad olunması məsələləri həll edilsin".

Prezident əlavə edib ki, biz Ermənistan tərəfindən onların yüksək rəhbərliyinin şəxsində öhdəlik almalıyıq ki, qoşunları işğal olunmuş ərazilərdən çıxaracaqlar. Qeyd edib ki, erməni rəhbərliyindən bu cür öhdəlik alınandan və bu, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən təsdiq ediləndən dərhal sonra biz hərbi əməliyyatları dayandırmağa hazırıq.

"Atəşkəs üç dəfə pozulub və hər üçü erməni tərəfin təqsiri üzündən baş verib. Bilirsiniz ki, kasetli raketlərlə atəşlər nəticəsində Bərdədə dinc vətəndaşlar, o cümlədən 7 yaşlı qız həlak olub. Bərdə münaqişə zonası deyil. Yəni bu, Vaşinqtonda razılaşdırılmış atəşkəsin kobud şəkildə pozulmasıdır. Bundan əvvəl Moskvada razılaşdırılmış atəşkəs elə ertəsi gün ermənilər tərəfindən Ermənistan ərazisindən Gəncəyə ballistik raket atılması yolu ilə pozuldu. Bunun nəticəsində 10 nəfər həlak oldu. Gəncəyə ballistik raketlərlə ikinci hücum nəticəsində bu dinc şəhərdə daha çox, ümumilikdə isə 30-a yaxın insan həlak oldu. Ona görə də atəşkəsə riayət edilməməsi bizim təqsirimiz deyil. Buna görə erməni tərəfi indiyə qədər işğal altında saxladıqları ərazilərdən çıxacaqları barədə öhdəlik götürməlidir. Buraya Ağdam rayonunun bir hissəsi, Laçın rayonu bütünlüklə və Kəlbəcər rayonunun bir hissəsi daxildir. Təbii ki, o halda biz siyasi nizamlamaya keçməyə hazırıq. Siyasi nizamlama çox aspektləri əhatə edəcək. Baza prinsipləri bizim tərəfimizdən qəbul edilib, ermənilər tərəfindən rədd edilib. Lakin Ermənistanın baş nazirinin təcavüzkar bəyanatı onu göstərir ki, onlar vasitəçilərə bir söz deyir, özləri isə tamam başqa iş görürlər", - deyə Prezident bildirib.

O, həmçinin Azərbaycanın region ölkələri olan Rusiya, Türkiyə, İran, və Gürcüstanla etimada əsaslanan sıx tarixi, mədəni, siyasi münasibətləri olduğunu deyib. Ermənistanın münaqişəni beynəlmiləlləşdirmək cəhdlərini pisləyib.

Prezident İlham Əliyev erməni tərəfinin dinc şəhərləri atəşə tutması hallarının tez-tez baş verdiyini, bundan başqa, onların Azərbaycanın mühüm enerji infrastrukturunu - Mingəçeviri, qaz kəmərlərini, neft kəmərlərini də atəşə tutduğunu bildirib. Bu atəşlərə görə Ermənistanın lazımınca qınanmaması barədə Prezident İlham Əliyev rəsmi Bakıdan daim bəyanatların səsləndirilməsi məsələsinə də aydınlıq gətirib: "1993-cü ildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri qəbul edilib. Bəli, sonra biz öz səylərimizlə BMT Baş Assambleyasının və Qoşulmama Hərəkatının qətnamələrinin qəbul edilməsinə nail olduq. Hətta Avropa Parlamentinin də. Lakin onlar, əlbəttə, nizamlama üçün hüquqi baza yaratdılar, amma ittihamları eşitmədik. Hətta atəşkəsin Ermənistan tərəfindən pozulması aydın olduqda belə. Moskvada atəşkəs əldə olunmasından heç bir gün keçməmiş onlar Gəncəyə zərbə endirdilər. İndi də, Vaşinqtonda atəşkəs razılaşdırıldıqdan bir gün sonra, özü də bunun üçün onlar yalvarırdılar. Axı, atəşkəs barədə yalvaran onlar idi. Moskvada da, indi də Fransa tərəfinin fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş atəşkəs pozulub. Bir gün keçmədi, onlar Bərdəni atəşə tutdular. Buna qədər isə onlar Tərtərdə dəfn mərasimini atəşə tutmuşdular. Orada 4 nəfər həlak olmuşdu. Bu, qeyri-insani əməllər onu göstərir ki, baxın, görün, biz kiminlə vuruşmağa məcburuq. Onlar üçün nə əxlaq normaları var, nə şərəf, nə ləyaqət. Ümumiyyətlə, müharibənin necə aparılması barədə anlayışları yoxdur. Ona görə də onlar müharibəni belə aparırlar. Bilirsinizmi, hətta hər bir rəqibə, düşmənə də müəyyən dərəcədə hörmət etmək lazımdır, çünki qaydalar, o cümlədən müharibənin aparılması qaydaları var. Erməni tərəfi üçün bu qaydalar yoxdur. Ona görə də biz Ermənistanın pislənəcəyinə o qədər də ümid etmirdik. Bizi qardaş Türkiyə dəstəkləyir. Bizi Pakistan, Türkiyə Prezidenti, Pakistanın Baş Naziri açıq dəstəkləyirlər. Onlar dəfələrlə bizi dəstəklədiklərini ifadə ediblər. Bizi çox ölkələr dəstəkləyir. Lakin biz dünya birliyi dedikdə, nə üçünsə həmişə Qərb dünyası başa düşülür. Bax, oradan biz həmrəylik gözləmirdik və gözləmirik".

Müsahibəsində Prezident İlham Əliyev Qarabağ münaqişəsi başa çatdıqdan sonra regionda vəziyyətin geosiyasi inkişafı haqqında da danışıb: "Düşünürəm ki, bu gün bizim regionda regionun gündəliyini müəyyən edən, əməkdaşlığa istiqamətlənən aparıcı siyasi xadimlər arasında çox müsbət əməkdaşlıq formatı yaranır. Çünki bu gün Türkiyə, İran, Rusiya və Azərbaycan arasında həm üçtərəfli, həm də ikitərəfli formatlarda fəal əməkdaşlıqdan danışmaq olar. Bizim üçtərəfli formatımız mövcuddur. Düşünürəm ki, gün gələcək, biz artıq dördtərəfli formatda da fəaliyyət göstərəcəyik. Bu, həm tarixi, həm iqtisadi, həm nəqliyyat, həm geosiyasi və ən başlıcası, bu regionda təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi baxımından təbii olacaq. Buna görə Ermənistan bundan sonra da Qafqazın bədənində yad cisim kimi qalmamalıdır".

Prezident, İrəvanın Ermənistana necə verilməsi barədə tarixi faktları da xatırladıb. Bildirib ki hazırkı vəziyyətdə Ermənistan Azərbaycan və Türkiyə ilə münasibətləri normallaşdırmalıdır.

Prezident rəsmi Bakının Minsk qrupunun formatının dəyişdirilməsinə münasibəti, ekspertlərin təklif etdikləri 2+2 formulunun rəsmi Bakı üçün nə dərəcədə məqbul olması, münaqişənin nizamlanmasında irəliləyiş üçün vasitəçilərin Ermənistana qarşı sanksiyaları, atəşkəs monitoringinin mexanizminin müzakirəsi, Qarabağ barəsində Ermənistanın baş naziri ilə yenidən danışıqların aparılması, münaqişənin nizamlanmasında iri dövlətlərin rolu və s. mövzularda suallarıda cavablandırıb.

AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevin Fransa Respublikasının prezidenti, cənab Emmanuel Makrona açıq məktubu

səh. 2 ⇨

Gənc alimlər Ali Baş Komandanın və ordumuzun vətən uğrunda apardığı mübarizəni dəstəkləyirlər

səh. 3 ⇨

Dövrümüzün ekoloji problemlərinin həllində biotexnologiyaların xüsusi rolu

səh. 5 ⇨

Azərbaycan florası yeni dövrdə: gələcəyə səyahət

səh. 7 ⇨

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevin Fransa Respublikasının prezidenti, cənab Emmanuel Makrona açıq məktubu

Hörmətli cənab Prezident!

Məlum olduğu kimi, son günlərdə Fransada İslam peyğəmbəri Hz.Məhəmmədi (s) hədəf alan təhqiredici karikaturaların sürətlə yayılması və bu xoşagəlməz təmayülün V Respublikanın rəhbərliyi, şəxsən Sizin tərəfinizdən açıq şəkildə dəstəklənməsi müsəlman dünyasının haqlı hiddəti və etirazı ilə qarşılanmışdır. Bu qəzəbin təzahürü kimi Fransanın Yaxın və Orta Şərq regionunda fəaliyyət göstərən diplomatik missiyalarının rəhbərləri bu ölkələrin xarici işlər nazirliyinə çağırılaraq onlara etiraz notası təqdim edilmiş, o cümlədən fransız məhsullarının boykotu kampaniyası geniş vüsət almışdır. Əhalisinin böyük əksəriyyətini müsəlmanların təşkil etdiyi və çoxəsrlik tolerantlıq ənənələrinin hakim olduğu Azərbaycanda da Fransa rəhbərliyinin islamafob davranışı dərin narahatlıq doğurmuşdur.

Təbii ki, karikatura qalmaqalına səbəb olan hadisə - 16 oktyabr 2020-ci il tarixində orta məktəbin müəllimi Samuel Patinin dini hislərinin həmyaşıdları önündə təhqir edilmiş müsəlman yeniyetmə tərəfindən qətlə yetirilməsi də bizdə eyni qəzəb və təəssüf hisləri doğurmuşdur. Belə davranış formasının hər hansı bəraəti, izahı ola bilməz. Zorakılığın bütün təzahürləri eyni dərəcədə qəbuledilməzdir.

Ancaq baş verənlərə obyektiv hüquqi qiymət vermək, dözümsüzlük hallarına və dini zəmində kütləvi zorakılığa qarşı qabaqlayıcı tədbirlər görmək əvəzinə, Fransa rəhbərliyi İslam dəyərlərini, xüsusilə də Məhəmməd Peyğəmbəri təhqir etmək yolunu seçmiş, bununla da özünə qarşı müsəlman dünyasında böyük etiraz dalğası oyatmışdır. Fransada əvvəllər də İslam peyğəmbərinin təhqir edilməsi kimi hadisələr baş vermiş və əksər hallarda faciəli sonluqla nəticələnmişdir. 2015-ci ildə Fransanın məşhur "Şarl Abdo" jurnalının redaksiyasında baş vermiş qətliam bunun ən bariz nümunələrindəndir.

O da bir həqiqətdir ki, karikatura qalmaqallarının təşkilatçılarına heç zaman Fransanın əvvəlki dövlət başçıları tərəfindən indiki qədər açıq siyasi dəstək verilməmiş, onların hərəkətlərinə belə aqressiv formada qanuni don geyindirmək cəhdləri müşahidə olunmamışdır. Fransanın daxili işlər naziri Jerald Darmanin müsəlmanların dini duyğularını alçaldan karikaturaların, cizgi filmlərinin açıq şəkildə yayımlanmasının qanunauyğun olduğunu bildirməklə və Prezident E.Makron isə öz növbəsində onu dəstəkləməklə Fransada tədricən dövlət səviyyəsində fundamental insan haqlarından, tolerantlıq kimi ümumbəşəri dəyərdən imtina edildiyi haqqında rəy formalaşdırmışlar.

Cənab Makron, Siz çoxsaylı xalqların yaşadığı və müxtəlif etiqadların birgə mövcud olduğu hüquqi bir dövlətin başçısı olduğunuzu unutmayın. Fransa konstitusiyasına əsasən Siz bütün fransızların, eləcə də Fransanın müsəlman vətəndaşlarının prezidentisiniz. Vətəndaşların haqlarını qorumaq və onların fundamental hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşmaq Sizin ən mühüm vəzifələrinizin sırasına aiddir. Dini zəmində ayrıseçkilik salaraq Fransa vətəndaşlarının bir qisminin dini duyğularının təhqirinə yaşıl işıq yandırılması, ilk növbədə Fransa qanunvericiliyinin kobudcasına pozulması deməkdir. Həmçinin, Fransa rəhbərliyinin bu məsələdə tutduğu dözümsüz mövqe fransız xalqının öz qanı və əzmkar mübarizəsi nəticəsində Böyük Fransa İnqilabından indiyədək bərqərar etdiyi dəyərlərin, hüquqi normaların üzərindən xətt çəkildiyi mənasını verməkdədir.

Bəli, istisna etmirəm ki, Sizin İslam dəyərlərinə, xüsusilə də Hz.Məhəmmədə qarşı tutduğunuz mövqe dünyagörüşünüzün məhsuludur. Təbii ki, hər kəs bu və ya digər etiqada, yaxud tarixi şəxsiyyətə yanaşmada sərbəstdir. Kiminsə bir başqasına öz baxışlarını zorla qəbul etdirməsi mümkün deyil. Ancaq istənilən halda bu sərbəstliyin sərhədləri digərlərinin duyğularını təhqir edəcək qədər hüdudsuz ola bilməz. Ən əsası isə, cənab Makron, Siz və komandanızın bəzi üzvləri tutduqları ali dövlət vəzifələrinin məsuliyyətini dərk etməli, kin və rəğbət duyğularını bir kənara qoyaraq hüququn tələblərini, Fransanın yüksək mənafelərini rəhbər tutmağı bacarmalısınız.

Bütün bunlarla yanaşı, cənab Makron, yaxşı olar ki, Siz Məhəmməd Peyğəmbərin fəaliyyətini, şəxsiyyətini və irsini diqqətlə, stereotiplərin əsirliyindən azad olaraq obyektiv şəkildə öyrənəsiniz. Bu Sizə VII əsrdə yaşayan bu görkəmli, nəcib şəxsiyyətin bəşəriyyət tarixində oynadığı mütərəqqi rolun həqiqi missiyasını anlamağa kömək edəcək. Siz əmin olacaqsınız ki, Hz.Məhəmmədin 14 əsr öncə yaratdığı demokratik siyasi ənənəyə çatmaq üçün Qərb əsrlərlə yol qət etməli olmuş, məhz onun bərqərar etdiyi dəyərlər sisteminin nəticəsində Avropa üçün səciyyəvi olan faşizm, antisemitizm kimi hallar İslam dünyasında heç zaman müşahidə olunmamışdır.

Sizin diqqətinizə bir məqamı da çatdırmağı zəruri hesab edirəm. Avropa müstəmləkəçilərinin Yaxın və Orta Şərq ölkələrində XVIII-XX əsrlərdə törətdikləri cinayətlər, qətliamlar və talanlar hər kəsə yaxşı məlumdur. Fransanın müstəmləkəçilik tarixi də inkaredilməz bir həqiqətdir. Bütün bunların fonunda Avropa müstəmləkəçilərinə qarşı müqavimət göstərmiş müsəlman xalqlarının nümayəndələri heç zaman baş verənləri xristianlıqla, o cümlədən də həmin dinin peyğəmbəri İsa Məsihlə qətiyyən əlaqələndirməyiblər. Əksinə, İsa Məsihə müsəlman ilahiyyatçıları və mütəfəkkirləri daim böyük ehtiramla yanaşmış, onu peyğəmbərlik missiyasının ən böyük nümayəndələrindən biri kimi qəbul etmişlər. Qeyd etdiyim ənənə İslam dinindən, Qurani-Kərimin ehkamlarından, Hz.Məhəmmədin sünnəsindən qaynaqlanan bir mədəniyyətə söykənir.

Müsəlmanlar heç zaman Avropanın yetişdirdiyi Hitler və Mussolini kimi faşist rəhbərlərinə, Torkvemada kimi inkvizisiya cəlladlarına görə xristianlıq dinini, İsa Məsihi müqəssir saymamış, bu müqəddəs dəyərlərə hücum etməmişlər. Zənnimcə, ən böyük rasionallıq, tolerantlıq və mədəniyyət də məhz budur. İslam pərdəsi altında terror və zorakılıq törədən bir qrup fanatikə görə 14 əsr bundan əvvəl yaşamış və həyatının bütün mərhələlərində sülh, qardaşlıq təbliğatçısı olmuş Məhəmməd Peyğəmbərə hücum etmək bəsit təfəkkürün, mədəniyyət qıtlığının təzahüründən savayı bir şey deyil.

Təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, Sizin mühüm xarici və daxili siyasət məsələlərində şəxsi rəğbət, yaxud nifrət hislərinizə söykənərək qərar vermək adətinizdən Azərbaycan xalqı da əziyyət çəkməkdədir. Sizin cari ilin 27 sentyabr tarixindən etibarən Azərbaycan ordusunun Qarabağda beynəlxalq hüququn bütün normalarına uyğun olaraq başladığı anti-terror əməliyyatına verdiyiniz reaksiya subyektivliyin və tərəfkeşliyin açıq-aşkar nümunəsi kimi həmişəlik azərbaycanlıların yaddaşında qalacaq. Azərbaycanın Fransanın özü də daxil olmaqla bütün dünya tərəfindən tanınmış Dağlıq Qarabağ bölgəsini və ətrafındakı 7 rayonu 30 ilə yaxın işğal altında saxlayan Ermənistana dəstək verməklə Siz ölkənizin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində üzərinə götürdüyü vasitəçilik missiyasına qarşı çıxmış olursunuz. Siz bilməlisiniz ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təsdiq edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsinin icrasına əngəl törətməklə dünyada İkinci Dünya Müharibəsindən sonra formalaşmış hüquqi münasibətlər sisteminin nüfuzdan salınmasına təkan vermiş olursunuz.

Hər vəchlə Dağlıq Qarabağdakı kriminal rejimin, həmçinin təcavüzkar Ermənistanın hərəkətlərinə bəraət qazandıqmağa çalışan Fransa rəhbərliyi və mətbuatı nədənsə Gəncə, Mingəçevir, Bərdə, Tərtər şəhərlərində dinc Azərbaycan vətəndaşlarının raket hücumları nəticəsində qətlə yetirilməsi kimi hərbi cinayətlərə göz yumur. Üzərinə sülhü təmin etmək missiyasını götürmüş bir dövlətin rəhbəri olaraq Siz bu cür açıq-aşkar ermənipərəstlikdən uzaq durmalı, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin dediyi kimi xalqımızdan üzr istəməlisiniz. Unutmayın ki, uşaq qatillərini, başqa ölkənin ərazisini işğal altında saxlayan cinayətkarların himayədarı qismində tarixə düşmək hər kəsə, o cümlədən də Sizə başucalığa gətirə bilməz.

Həmçinin, Sizin timsalınızda erməni işğalına dəstək olan, Azərbaycanın haqq işinə qarşı çıxmağa çalışan hər kəs bilməlidir ki, bu qəbildən olan cəhdlər əbəsdir. Prezident İlham Əliyevin qətiyyəti və ordumuzun rəşadəti, xalq-dövlət həmrəyliyi gec-tez Qarabağ müharibəsində Azərbaycanın haqq işinin təntənəsini təmin edəcək. Heç bir xarici qüvvə buna mane ola bilməyəcəkdir. Qələbə haqqındır!

Hörmətlə,

Ramiz MEHDİYEV,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik

Akademik Ramiz Mehdiyevin Qarabağ həqiqətlərilə bağlı məqaləsi Livanda tanınmış "əl-Məyadin" telekanalının rəsmi saytında

25 oktyabr 2020-ci il tarixində AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevin "Əcnəbi oxucunun diqqətinə Qarabağ həqiqətləri" adlı məqaləsi Livanın tanınmış "əl-Məyadin" telekanalının rəsmi saytında dərc edilmişdir.

Məqalədə müəllif Qarabağ tarixinin bütün dövrlərini xronoloji qaydada təhlil etmişdir. Qarabağın zəngin arxeologiyası haqqında bəhs edilən giriş hissəsindən sonra akademik bölgənin Qafqaz Albaniyası və Ərəb xilafəti dövründəki tarixinə geniş diqqət ayırmış, tanınmış xarici və azərbaycanlı alimlərin tədqiqatları əsasında uydurma erməni iddialarına münasibət bildirmişdir. Xristianlıq pərdəsi altında qədim alban irsinin mənimsənərək bütün dünyaya yanlış olaraq erməni tarixinin bir parçası kimi təqdim edilməsi məsələsi üzərində xüsusilə dayanan AMEA prezidenti ərəbdilli oxucuları bu təbliğata uymamağa çağırır.

Məqalənin digər bir qismində isə akademik Ramiz Mehdiyev Qarabağın mədəni mərkəzi olan Şuşa şəhərinin Azərbaycan mədəniyyətinin və elminin tarixində oynadığı müstəsna rola toxunmuş, bu şəhərin yetişdirdiyi görkəmli şəxsiyyətlər haqqında məlumat vermişdir.

Yekunda isə müəllif Qarabağın hətta sovet dövründə belə Azərbaycanın tərkibində olduğunu və dünya birliyi tərəfindən yekdilliklə Azərbaycanın ayrılmaz parçası kimi qəbul edildiyini xatırladaraq erməni işğalına və iddialarına son qoyulması üçün çağırış edir.

Məlumat üçün qeyd olunmalıdır ki, "əl-Məyadin" telekanalı Livanın Beyrut şəhərində yerləşir. "əl-Məyadin" ərəb dünyasında yayımlanan "əl-Cəzirə", "BBC News Arabic", "əl-Ərəbiyyə" və "Sky News Arabia" birlikdə 5 ən böyük televiziya kanalından biri hesab olunur. Kanalın 500-dən çox əməkdaşı və dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən geniş müxbir şəbəkəsi var. "əl-Məyadin" kanalı ərəb ölkələrinin hamısında sərbəst şəkildə yayımlanmaqdadır.

AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevin Qarabağla bağlı məqaləsinin belə bir nüfuzlu informasiya resursunda dərc edilməsi, tarixi həqiqətlərin çoxmilyonlu ərəb dünyasına çatdırılması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

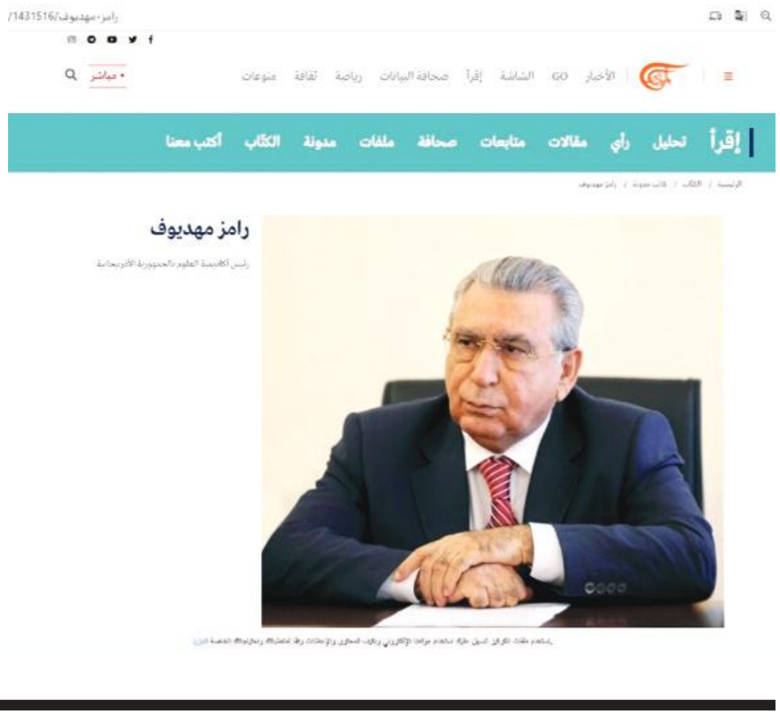

Beynəlxalq aləm Ermənistanın mülki əhalini qətlə yetirməsi ilə bağlı mövqe nümayiş etdirmir

Ermənistan beynəlxalq ictimaiyyətin gözü qarşısında aralarında qadınlar, uşaqlar, qocalar da olmaqla, mülki əhalini güllələbaran edərək onları qətlə yetirir, evlərini dağıdır. Çox təəssüf ki, beynəlxalq aləm, o cümlədən ATƏT-in Minsk qrupu bu məsələ ilə bağlı obyektiv bir mövqe nümayiş etdirmir.

Bunu AMEA-nın birinci vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli deyib.

Onun sözlərinə görə, beynəlxalq aləmin belə mövqeyi onun Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün ya ümumiyyətlə çalışmadığını, ya da Ermənistanın xeyrinə çalışdığını göstərir.

Azərbaycanın mülki əhalini hədəf almadığını vurğulayan İ.Həbibbəyli qeyd edib ki, buna baxmayaraq, Ermənistan ordusu Gəncə, Mingəçevir, Ağdam, Füzuli, Tərtər və digər başqa ərazilərdə dinc insanalrı atəşə tutur və bu siyasətini davam etdirir. Sentyabrın 27-dən indiyədək Ermənistan silahlı qüvvələrinin atdığı raket və ağır artilleriya hücumları nəticəsində 90 nəfər həlak olub. Onlardan 23-ü qadın, 11-i uşaqdır. İndiyədək yaralanan 392 nəfər mülki şəxslərin də 84-ü qadın, 48-i uşaqdır:

"Ermənistanın bu siyasətini davam etdirməsi onun döyüş meydanındakı məğlubiyyətinin təzahürüdür. Ermənistanın mülki əhalini atəşə tutmasına beynəlxalq ictimaiyyətin göz yumması isə çox narahatedici məsələdir. Hesab edirik ki, dünya Ermənistanın bu vandalizminə qarşı kəskin etirazını bildirməlidir".

Qarabağda aparılacaq çoxşaxəli elmi tədqiqatların prioritet istiqamətləri müəyyənləşdiriləcək

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin (BTEB) Elmi şurasının iclası keçirilib.

Karantin qaydalarına əməl olunması və sosial məsafənin gözlənilməsi ilə təşkil olunan iclası giriş sözü ilə açan AMEA-nın vitse-prezidenti, Elmi şuranın sədri akademik İradə Hüseynova iştirakçıları gündəlikdəki məsələlərlə tanış edib.

İlk olaraq akademik İradə Hüseynova bildirib ki, Azərbaycan dövləti və müqəddəs xalqımız uzun illər boyu gözlədiyimiz haqq savaşına qalxıb. Cənab Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə şanlı Azərbaycan ordusu hazırda tarix yazmaqda, doğma Qarabağımız düşmən tapdağından azad edilməkdədir. Natiq tezliklə azad olunmuş ərazilərdə AMEA-nın, o cümlədən BTEB-in alimləri tərəfindən aparılacaq çoxşaxəli elmi tədqiqatların prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinin vacibliyinə diqqət çəkib və əmin olduğunu bildirib ki, ən qısa zamanda regionun fauna və florasının, torpaq və su resurslarının tədqiqinə başlanılacaq. Akademik İradə Hüseynova AMEA-nın Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun Ağdərədə mövcud olmuş Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazasında da iri həcmdə tədqiqat işlərinin aparılacağı günün uzaqda olmadığını deyib. Şuranın sədri institutların cəbhəyə və döyüşən ordumuza dəstək olması ilə bağlı aksiyalar təşkil edilməsinin vacibliyinə diqqət çəkib, bu sahədə görülmüş işlərdən danışıb. İclas iştirakçıları ölkə başçısını və onun Azərbaycanın gələcəyi uğrunda apardığı şərəfli mübarizəni yekdilliklə dəstəklədiklərini bildiriblər.

Sonra AMEA-nın Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun Ekoloji Təmiz Kənd Təsərrüfatı üzrə Regional Təcrübə və Resurs Mərkəzinin statusu və gələcək fəaliyyəti ilə bağlı təkliflərin hazırlanması üzrə komissiya yaradılması haqqında məsələyə baxılıb və müvafiq qərar qəbul edilib.

Daha sonra gündəlikdəki digər məsələlərin müzakirəsi aparılıb. İnstitut direktorları AMEA-da magistraturaya yeni qəbul edilmiş gənclərin təhsilinin və elmi tədqiqatlarının təşkili haqqında məlumat veriblər. Akademik İradə Hüseynova bölmədə Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar, Genetik Ehtiyatlar və Botanika institutları ilə yanaşı, növbəti ildə daha üç institutda magistratura təhsilinin aparılacağını qeyd edib və 2021-2022-ci tədris ili üçün qəbul sifarişlərinin təqdim edildiyini bildirib.

İclasın gündəliyində yer alan növbəti məsələ BTEB-in institutlarında doktorantura və dissertanturaya növbət qəbulun təşkili və keçirilməsi barədə olub.

İnstitutlarda qəbul prosesinin yüksək səviyyədə və şəffaf şəkildə təşkili ilə bağlı tapşırıqlar verilib.

Akademik İradə Hüseynova Elmi şuranın üzvlərinin diqqətini pandemiyanın hazırkı dövründə görülməli olan tədbirlərə çəkib.

İclasda AMEA-nın Dendrologiya və Mikrobiologiya institutlarının elmi şuralarının tərkibində qismən dəyişiklik edilməsi haqqında qərarlar qəbul edilib.

Daha sonra bölmənin bəzi əməkdaşlarının BTEB-in Fəxri fərmanına layiq görüldüklərini diqqətə çatdıran akademik İradə Hüseynova təltif edilən alimlərin elmi fəaliyyətlərini yüksək qiymətləndirib. Pandemiya dövrü ilə bağlı qaydalar nəzərə alınaraq fəxri fərmanların təqdimatı təxirə salınıb.

Gənc alimlər Ali Baş Komandanın və ordumuzun vətən uğrunda apardığı mübarizəni dəstəkləyirlər

AMEA-nın akademik-katibi, akademiyanın müxbir üzvü Əminağa Sadıqov Gənc Alim və Mütəxəssislər Şurasının (GAMŞ) İdarə Heyətinin üzvləri ilə görüşüb.

AMEA-nın Əsas binasında baş tutan görüşdə, həmçinin AMEA Rəyasət Heyəti aparatının Elm və təhsil idarəsinin rəisi, iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Fail Kazımov, Xarici əlaqələr idarəsinin rəisi, biologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Esmira Əlirzayeva, AMEA GAMŞ-ın sədri, fizika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Famin Salmanov və gənc alimlər iştirak ediblər.

Əvvəlcə şəhidlərimizin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad olunub.

Görüşdə çıxış edən AMEA-nın müxbir üzvü Əminağa Sadıqov bildirib ki, son bir ayda müasir Azərbaycan tarixinin ən şanlı dövrünü yaşayırıq və bu şərəfli günləri bizə bəxş edən Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev və rəşadətli Azərbaycan Ordusudur. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin həm cəsarətli sərkərdə, həm də yüksək peşəkarlığa malik diplomat kimi qətiyyət, siyasi iradə nümayiş etdirdiyini deyən Ə.Sadıqov bu gün düşməni ən çox qorxudan nüansın ölkəmizdə nümunəvi prezident-xalq-ordu birliyinin olmasının olduğunu söyləyib.

Ə.Sadıqov Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının son bir ayda ölkəmizdə baş verən proseslərdə yaxından iştirak etdiyini, müharibənin başladığı ilk saatlardan AMEA Rəyasət Heyətinin Qarabağın azadlığı məsələsində Prezident İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşdiyini və bütün imkanları ilə ordumuzun yanında olduğunu bəyan etdiyini diqqətə çatdırıb. Natiq bu dövr ərzində başda AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyev olmaqla, Rəyasət Heyətinin üzvlərinin, institut direktorları və alimlərimizin yerli və xarici mətbuatda məqalələri, müsahibələri ilə Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırdığını vurğulayıb. Qeyd edib ki, akademik Ramiz Mehdiyevin çağırışı ilə AMEA-nın 48 elmi müəssisə və təşkilatından Silahlı Qüvvələrin Yardım Fonduna 350 min manat ianə köçürülüb, Yüksək Texnologiyalar Parkı və digər qurumlar tibb məntəqələri və hərbi hissələrə çox sayda zəruri tibbi ləvazimatlar, mühərrik və sürtkü yağlarından ibarət yardım göndərib, həmçinin alimlərimiz qan verməK üçün növbələrə yazılıblar.

Bu gün baş verən proseslərdə gənclərin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü deyən alim onların ilk növbədə yüksəkixtisaslı, müasir texnologiyalara bələd, peşəkar kadr olmaq üçün səy göstərmələrinin zəruriliyini vurğulayıb. "Ölkə başçısının çıxışlarını diqqətlə izləməli, nəticələr çıxarmalı və öz fəaliyyətimizi bunun əsasında qurmalıyıq. İnformasiya müharibəsində ölkəmizin əleyhinə aparılan kampaniyalara elmi, intellektual gənclər tutarlı cavab verməli, ayıq-sayıq və digər həmvətənlərimizə nümunə olmalıdırlar", - deyə Ə.Sadıqov diqqətə çatdırıb.

Qarabağı Azərbaycanın mədəni beşiyi, dilbər guşəsi adlandıran natiq 30 il ərzində işğalçıların qeyri-qanuni istilası nəticəsində sözügedən ərazidə meşələrin məhv edildiyini, təbii sərvətlərimizin qısa müddətdə talanmağa çalışıldığını, eləcə də toponimlərimizin dəyişdirildiyini söyləyib, burada gələcək elmi tədqiqatlar üçün geniş mövzuların olduğunu bildirib.

Bundan əlavə, gənc alimlərin fəaliyyətini karantin rejiminin tələblərinə uyğun qurmağı tövsiyə edib, pandemiyanın düşmən qədər təhlükəli olduğunu vurğulayıb.

Tədbirdə çıxış edən iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Fail Kazımov bütün gəncləri şanlı ordumuzun qazandığı qələbələr münasibətilə təbrik edib. O, ordumuzun Dağlıq Qarabağda həyata keçirdiyi zəfər yürüşünün dövlət başçımız, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin apardığı məqsədyönlü və uzaqgörən siyasətinin nəticəsi olduğunu vurğulayıb. F.Kazımov düşmən üzərində mübarizənin müxtəlif cəbhələrdə aparılmasının vacibliyinə toxunub və bu istiqamətdə akademik fəaliyyətin əhəmiyyətini diqqətə çatdırıb.

AMEA gənclərinin "Researchgate", "Akademia.edu" kimi akademik sosial şəbəkələrdə aktivləşməsi üçün Elm və təhsil idarəsinin həyata keçirdiyi tədbirləri xatırladan alim Azərbaycan həqiqətlərinin elmi üslubda dünyaya çatdırılması üçün vacib işlərin görüldüyünü söyləyib, bu istiqamətdə çap olunmuş elmi əsərlərin akademik sosial şəbəkələrdə yerləşdirilməsinin vacibliyini bildirib. "Bu, xarici alimlər tərəfindən ölkəmizin tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı dolğun məlumatların əldə olunmasında böyük rol oynayır", - deyə F.Kazımov iştirakçıların diqqətinə çatdırıb. Alim çıxışının sonunda Azərbaycan gənclərini informasiya müharibəsində daha aktiv olmağa, bu istiqamətdə dövlətimizin tövsiyə və qərarlarına riayət etməyə çağırıb, tez bir zamanda tarixi qələbəmizin elan olunacağına öz əminliyini ifadə edib.

Görüşdə Xarici əlaqələr idarəsinin rəisi, biologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Esmira Əlirzayeva çıxış edərək bu gün ölkəmizdə misli görünməmiş birliyin nümayiş etdirildiyini, kitablarda oxuduğumuz Vətən sevgisinin canlı şahidi olduğumuzu deyib. Qeyd edib ki, bu gün ölkə başçısı İlham Əliyev diplomatiyası, əzmi, qətiyyəti, səbri ilə dünyanı heyran qoyub.

O, hazırda xaricdə təhsil alan gənclərimizin aktivlik nümayiş etdirdiyini, ölkəmizin tarixini, mədəniyyətini, incəsənətini dünyada tanıtdıqlarını söyləyib. Bundan əlavə, son aylarda AMEA alimlərinin beynəlxalq proqram və layihələrdə iştirakının statistikasını təqdim edib, göstəricilərin sevinməyə əsas verdiyini deyib.

Daha sonra çıxış edən AMEA GAMŞ sədri Famin Salmanov son hadisələrin ölkəmizin suveren dövlət kimi heç bir xarici qüvvədən asılı olmadan müstəqil siyasət apardığını bir daha sübut etdiyini söyləyib. Qeyd edib ki, bu gün super güclərin əsirinə çevrilmiş ermənilərin acizliyinə və dövlət terroruna bütün dünya şahidlik edir və onların gerçək xisləti açıq şəkildə özünü büruzə verir.

"Bütün Azərbaycan cəmiyyəti, o cümlədən gənc alimlərimiz müasir hərb tariximizdə qeydə alınan bu böyük qələbəmizi şərtləndirən əsas amillər sırasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin qətiyyətli və mətin siyasi iradəsini, həmçinin Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin sarsılmaz əzmini və günü-gündən artan qüdrətini görür və təqdir edir", - deyə Famin Salmanov vurğulayıb.

Şura sədri Ali Baş Komandanın liderliyi ilə qazanılan qələbələrin, o cümlədən 30 ilə yaxın erməni işğalı altında qalan Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, həmçinin digər rayonlara məxsus qəsəbə, kənd və hərbi strateji əhəmiyyətli yüksəkliklərin, qədim tarixi memarlıq abidəsi hesab edilən Xudafərin körpüsünün azad edilməsinin Azərbaycanın şanlı zəfər tarixinin ən çox vərəqlənən səhifələri olacağını söyləyib.

Prezident İlham Əliyevin son bir ayda 25-ə yaxın xarici televiziya və kütləvi informasiya vasitələrinə müsahibə verdiyini xatırladan F.Salmanov ölkə başçısının Azərbaycanın haqlı mövqeyini bütün dünyaya çatdırdığını, beynəlxalq siyasi arenada master klas nümayiş etdirdiyini deyib. Alim ölkə rəhbərliyi tərəfindən uğurlu daxili və xarici siyasətin, iqtisadi layihələrin həyata keçirildiyini, nəticədə müasir texnologiyalara əsaslanan güclü ordumuzun formalaşdırıldığını bildirib, bu gün hər kəsin Ali Baş Komandanın ətrafında sıx birləşdiyini vurğulayıb.

"Azərbaycanın çoxsaylı gənc alim və tədqiqatçısının üzvü olduğu Gənc Alim və Mütəxəssislər Şurası həmişəki kimi, bu gün də cənab Prezidentimizin yürütdüyü siyasəti alqışlayır, belə həssas və məsuliyyətli dönəmdə ölkəmizin və ordumuzun vətən uğrunda apardığı mübarizəni dəstəkləyir. Törədilən təxribatlar nəticəsində həlak olmuş dinc sakinlərimizə və torpaqlarımızın azad olunması uğrunda canından keçən vətəndaşlarımıza Allahdan rəhmət diləyir, ordumuza bu haqq mübarizədə yeni nailiyyətlər arzulayır. Azərbaycanın gənc alimləri böyük zəfərin şanlı komandanı kimi Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevə və müzəffər ordusuna minnətdarlığını bildirir, ölkəmizin xoşbəxt gələcəyi və güclü dövlət kimi daha da inkişaf etdirilməsi hədəfində yeni bənzəri olmayan nailiyyətlər arzulayır", - deyə qeyd edib.

Sonra bir sıra gənc alimlər çıxış edərək mövzu ətrafında fikirlərini bölüşüb, səslənən tövsiyələr istiqamətində müvafiq addımların atılacağını bildiriblər.

Ermənistan işğal olunmuş ərazilərimizdəki maddi-mədəniyyət abidələrini məqsədli şəkildə yerlə yeksan edib

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında işğal olunmuş 7 rayonda Azərbaycan xalqına məxsus maddi-mədəniyyət abidələri, qədim qəbiristanlıqlar Ermənistan tərəfindən məqsədli şəkildə dağıdılıb yerlə yeksan edilib.

Bunu AMEA-nın Folklor İnstitutunun direktoru, akademik Muxtar İmanov deyib.

Onun sözlərinə görə, 1990-cı illərin əvvəllərində Dağlıq Qarabağ ətrafında yerləşən yeddi Azərbaycan rayonunu, bütövlükdə Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edən Ermənistan Dağlıq Qarabağın Azərbaycan tərkibindən ayrılması və orada ikinci bir erməni dövlətinin yaradılması siyasətini həyata keçirib.

M.İmanov qeyd edib ki, Azərbaycanla Ermənistan arasında münaqişəyə səbəb olan Dağlıq Qarabağ da Azərbaycan ərazisidir və bu ərazi BMT tərəfindən, Ermənistan istisna olmaqla, dünyanın bütün dövlətləri tərəfindən məhz Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanınıb. Hazırda da müharibə Azərbaycan ərazisində, - Azərbaycan sərhədləri daxilində gedir.

Akademik əlavə edib ki, Azərbaycanın münaqişə zonasından kənarda olan Gəncə və Mingəçevir kimi böyük şəhərlərinə raket zərbələri endirən Ermənistan hərbi toqquşmada da beynəlxalq qaydaları pozur.

M.Kazımoğlu Azərbaycan dövlətinin Dağlıq Qarabağda yaşayan erməni əsilli vətəndaşlarla bağlı heç bir problemi yoxdur: onlar Azərbaycan Konstitusiyasına və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq Dağlıq Qarabağ ərazisində yaşamaqda davam edəcəklər:

"Azərbaycan dövlətinin başlıca problemi Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etmiş Ermənistan ordusu ilədir. Azərbaycan hökuməti işğalçı Ermənistan ordusunun Azərbaycan ərazisindən çıxmasını tələb edir və belə hesab edir ki, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh danışıqlarını aparmaq işğala son qoyulduqdan sonra mümkündür".

Azərbaycan həqiqətləri ərəb dünyasına çatdırılır

AMEA-nın akad. Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun əməkdaşları ərəbdilli televiziya kanalları, eləcə də informasiya portalları vasitəsilə Azərbaycan həqiqətlərini, son zamanlar cəbhə bölgəsində və respublikamızın digər bölgələrində ermənilərin törətdikləri təxribatlar barədə məlumatları, həmçinin Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı ötən əsrdə də törətdikləri cinayətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqda davam edirlər.

İnstitutun elmi əməkdaşı Elnur Mustafayev oktyabrın 16-da Livan Respublikasının "Məyadin" televiziya kanalına müsahibə verib. Azərbaycanlı şərqşünas müsahibəsində Ermənistan hakimiyyətinin hərbi təxribatlara əl atdığı, dinc əhalini qadağan olunmuş silahlardan istifadə etməklə atəşə tutması, həmçinin yaşayış məntəqələrinə atılmış balistik raketlər nəticəsində mülki əhaliyə dəymiş maddi və mənəvi zərərlər haqqında ətraflı məlumat verib.

E.Mustafayev oktyabrın 17-də dünyanın nəhəng xəbər agentliklərindən biri olan "BBC Arabic"ə müsahibə verib. Azərbaycanlı şərqşünas, müsahibədə Ermənistan hərbi-siyasi qüvvələrinin Gəncə şəhərini məruz qoyduğu son terror hücumu barəsində məlumat verib. O, həmçinin hücum zamanı içərisində azyaşlılar da olmaqla həlak olmuş mülki vətəndaşlar haqqında söhbət açıb, Ermənistan hakimiyyətinin həyata keçirdiyi terror və işğalçılıq siyasəti haqqında məlumatları geniş ərəbdilli izləyici kütləsinə çatdırıb.

Oktyabr ayının 18-də "BBC-Arabic"in "Xəbərlər bülleteni" verlişinə növbəti müsahibəsində E.Mustafayev Ermənistan hakimiyyətinin atəşkəs qaydalarını pozduğunu, Gəncə, Ağdam, Tərtər və digər şəhərləri ağır silahlardan atəşə tutmasını qeyd edib. Bununla yanaşı, şərqşünas alim öz müsahibəsində beynəlxalq təşkilatların və ikili münasibətlər çərçivəsində dünya ölkələrinin qəbul etdiyi qərarlarda Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün təsdiq edildiyini və Qarabağ ərazisinin qədim Azərbaycan torpaqları olması barəsində informasiyaları da diqqətə çatdırıb.

E.Mustafayev oktyabrın 21-də Londonda yerləşən, "al-Arabi" telekanalına müsahibə verərək Ermənistan siyasi-hərbi hakimiyyətinin təxribat xarakterli addımları, Azərbaycanın qədim torpaqları olan Qarabağı işğal etməsi, region dövlətlərinə qarşı ərazi iddiaları qaldırmasını qeyd edib. O, məsələnin həllinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində mümkün olacağını bir daha ərəbdilli izləyicilərə çatdırıb.

E.Mustafayev oktyabr 22-də isə Əlcəzair Dövlət Radiosuna müsahibə verib. Müsahibədə o, Ermənistanın son təxribatları, Gəncə, Tərtər, Ağdam, Goranboy və s. yaşayış məntəqələrini ağır silahlardan atəşə tutması, hücumlar nəticəsində mülki əhaliyə dəymiş maddi və mənəvi zərərlər haqqında ətraflı məlumatları Əlcəzair xalqına çatdırıb. Bununla yanaşı, azərbaycanlı şərqşünas, Qarabağın erməni hərbi qüvvələri tərəfindən işğala məruz qalması, bir milyondan çox insanın öz yurdlarından didərgin düşməsi, işğal olunmuş ərazilərdə ermənilərin qeyri-qanuni şəkildə məskunlaşdırılması, o cümlədən həmin ərazilərdə Azərbaycana məxsus maddi, mədəni və dini abidələrin dağıdılması və digər məsələlər barəsində informasiyaları qeyd edib.

Alim İranın "əl-Aləm" və İraqın "əl-Afaq" telekanallarına verdiyi müsahibədə üçüncü atəşkəs rejiminin də Ermənistan tərəfindən pozulduğunu, beynəlxalq vasitəçilərin Ermənistana təzyiq göstərmədiyini, Azərbaycan Ordusunun Ermənistanın işğalına cavab olaraq legitim hüquqlarını bərpa etmək üçün əks həmlə həyata keçirdiyini ərəbdilli ictimaiyyətin diqqətinə çatdırıb.

Şərqşünaslıq İnstitutunun Ərəb ölkələri tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinin elmi işçisi Samid Bağırov isə İraqın "Əl-Afaq" telekanalına müsahibə verərək Azərbaycan respublikasının haqq mövqeyini, ordumuzun əks-həmlə əməliyyatının terrorçuluğa qarşı aparılan əməliyyat kimi qanuni və legitim olduğunu bildirib. Şərqşünas alim həmçinin İranın ərəbdilli "əl-Aləm" və İraqın "əl-İtticah" telekanallarına müsahibədə Ermənistanın atəşkəsin elə birinci günündə Skud raketilə Gəncənin mərkəzini bombalamasından, cəbhədən uzaq digər şəhər və rayonlarda Ermənistan ordusunun törətdikləri hərbi cinayətlərdən, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş ərazilərdən çıxmaqla bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsindən danışıb.

İnstitutun Din və ictimai fikir tarixi şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Elvüsal Məmmədovun isə Misirin aldiplomasy.com saytında "XX əsrdə azərbaycanlıların Ermənistandan deportasiyası" adlı məqaləsi nəşr olunub. Məqalədə azərbaycanlıların öz dədə-baba torpaqlarından deportasiyasının üç mərhələsindən söz açılır, xüsusən 1948-53-cü illər deportasiyası diqqət çəkilir, bu deportasiyanı əks etdirən tarixi sənəd qoşma kimi əlavə edilir.

AMEA Rəyasət Heyəti adından beynəlxalq elmi təşkilatlara müraciət göndərilib

AMEA Rəyasət Heyəti adından sentyabrın 27-dən indiyədək 40-dan çox ölkənin aşağıda göstərilən 70-dən çox elm və təhsil təşkilatına, həmçinin beynəlxalq elmi cəmiyyət və assosiasiyalara müraciət göndərilib:

1. AASSA-nın İcraçı direktoru professor Yu Han Kim
2. Albaniya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Skender Gjinushi
3. Atatürk Universitetinin rektoru professor Ömər Çomakli
4. Avstraliya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor John Shine
5. Avstriya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Anton Cailinger
6. Banqladeş Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Quazi Abdul Fattah
7. Başqırdıstan Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Alfis Qayazov
8. Belarus Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin sədri akademik Vladimir Qusakov
9. Belarus Respublikası Fundamental Tədqiqatlar Fondunun Elmi Şurasının sədri akademik Sergey Qaponenko
10. Belarus Respublikasının Elm və Texnologiya üzrə Dövlət Komitəsinin sədr müavini Andrey Kosovski
11. Berlin-Brandenburq Elmlər və Humanitar Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Christoph Markschies
12. Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti Darxan Kıdıralı
13. Bolqarıstan Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Julian Revalski
14. Bonn Universitetinin Bitkiçilik Elmi və Resurslarının Mühafizəsi İnstitutunun direktoru professor Claudia Knief
15. Çexiya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Eva Zchimalova
16. Çin Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Bay Cunli
17. Çin İctimai Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Ce Fujanyu
18. Çin Mühəndislik Akademiyasının prezidenti Zhou Ji
19. COMSTECH-in idarə heyətinin sədri professor Arif Alvi
20. Dokuz Eylül Universitetinin rektoru professor Fatma Seniha Nükhet Hotar
21. Əlcəzair Elmlər və Texnologiyalar Akademiyasının prezidenti professor Malik Allab-Yaker
22. Əl-Fərabi Qazaxıstan Milli Universitetinin rektoru professor Mutanov Qalimkair
23. Erciyes Texnoparkının prezidenti professor Recai Kılıç
24. Erciyes Univesitetinin rekoru professor Mustafa Çalış
25. Estoniya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Tarmo Soomere
26. Finlandiya Elmlər və Ədəbiyyat Cəmiyyətinin baş katibi professor Pekka Aula
27. Fransanın Milli Elmi Tədqiqatlar Mərkəzinin (CNRS) sədri professor Antoine Petit
28. Gürcüstan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Georgi Kvesitadze
29. Hacettepe Universitetinin rektoru professor Mehmet Cahit Guran
30. Hindistan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Chandrima Shaha
31. İndoneziya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Satryo Soemantri Brodjonegoro
32. İqdır Universitetinin rektoru professor Mir Mehmet Hakkı Alma
33. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Elm Fondunun (ECOSF) prezidenti professor Mansur Hüseyn Soomro
34. İslamabad COMSATS Universitetinin rektoru professor Muhammed Tabassum Afzal
35. İspaniya İqtisadiyyat və Maliyyə Elmləri Kral Akademiyası Akademiyasının prezidenti professor Jaime Gil Aluja
36. İsrail Təbiət və Humanitar Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Nili Koen
37. İtaliya Milli Araşdırma Şurasının (CNR) prezidenti professor Massimo Inguşio
38. Kafkas Universitetinin rektoru professor Hüsnü Kapu
39. Karachi Universitetinin prorektoru professor Khalid Iraqi
40. KOICA-nın Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri Park Kumpk
41. Koreya Elm və Texnologiya Akademiyasının prezidenti professor Min Ku Xan
42. Koreya Elm və Texnologiya Siyasəti İnstitutunun (STEPI) prezidenti Hwang Hee Cho
43. Latviya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Ores Spintis
44. Leibniz Bitki Genetikası və Bitki Tədqiqatı İnstitutunun direktoru professor Andreas Graner
45. Leibniz-Potsdam Astrofizika İnstitutunun elmi meneceri professor Matthias Steinmetz
46. Leopoldina Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Gerald Haug
47. Litva Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Yuras Banisu
48. Macarıstan Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Tamah Froynd
49. Misir Elmi Tədqiqat və Texnologiya Akademiyasının prezidenti professor Mahmoud Sakr
50. Moldova Respublikası Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik İon Tiginyanue
51. Monpelye Universitetinin prezidenti Philippe Auge
52. Monqolustan Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Regdel Duger
53. Montoneqro Elmlər və İncəsənət Akademiyasının prezidenti akademik Dragan Vukçeviç
54. Oksford Uniersitetinin rektoru Lord Christopher Francis Patten
55. Orta Doğu Texniki Universitetinin rektoru professor Mustafa Verşan Kök
56. Özbəkistan Respublikası Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Bexzod Yuldashev
57. Poznan Adam Mickievicz Universitetinin rektoru professor Bogumila Kaniewska
58. Qazaxıstan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Murat Jurinov
59. Qırğız Respublikasının Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Murat Jumatayev
60. Rumıniya Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik İoan Aurel Pop
61. Rusiya Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Aleksandr Sergeyev
62. Serbiya Elmlər və İncəsənət Akademiyasının prezidenti professor Vladimir Kostiçu
63. Seul Milli Universitetinin prezidenti professor Ce Jungu
64. Tacikistan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Farhod Rakhimi
65. Tatarıstan Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Məkzum Salahov
66. Təbriz Universitetinin prezidenti, professor Mir Reza Məcidi
67. Təl-əviv Universitetinin prezidenti professor Ariel Poratu
68. TÜBİTAK-ın prezidenti professor Hasan Mandal
69. Türkiyə Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Müzəffər Şəkəri
70. Türkmənistan Elmlər Akademiyasının prezidenti Sapardurdi Toyliyev
71. Ukrayna Elm və Texnologiya Mərkəzinin (STCU) İcraçı direktoru-Curtis Bjelajac
72. Ukrayna Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti akademik Anatoliy Zagorodny
73. Xorvatiya Elmlər Akademiyasının prezidenti professor Velimir Neidhardt

Toğrul Şahtaxtinski - 95

Fundamental səciyyəli elmi tədqiqatların müəllifi

Azərbaycan elminə görkəmli şəxsiyyətlər bəxş edən nəsillərdən biri də Şahtaxtinskilər nəslidir. Bunların sırasında akademiklər Həbib Şahtaxtinskini, Toğrul Şahtaxtinskini, Emin Şahtaxtinskini göstərmək olar.

Akademik Toğrul Şahtaxtinskinin 95 yaşı tamam olub. Toğrul Nemət oğlu Şahtaxtinski 22 oktyabr 1925-ci ildə Bakı şəhərində görkəmli ziyalı ailəsində anadan olub. Atası Nemət Şahtaxtinski keçən əsrin əvvəllərində Sankt-Peterburq şəhərində Ali Texniki məktəbi bitirdikdən sonra uzun illər Azərbaycan Neft və Sənaye İnstitutunda kafedra müdiri, anası biologiya elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Zəhra xanım Şahtaxtinskaya isə Azərbaycan Tibb İnstitutu və Pedoqoji İnstitutunda kafedra müdiri işləmişdir.

1943-cü ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun kimya-texnologiya fakültəsinə daxil olmuş və oranı 1949-cu ildə bitirərək, ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Elmlər Akademiyasında çalışmışdır.

1959-cu ildə kimya elmləri namizədi, 1968-ci ildə kimya elmləri doktoru elmi dərəcəsi və elə həmin ildə də professor adı almışdır. 1972-ci ildə Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü, 1976-cı ildə Azərbaycan EA-nın həqiqi üzvü seçilmiş, 1961-1962-ci illərdə Azərbaycan EA Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1962-1967-ci illərdə laboratoriya müdiri olmaqla yanaşı, 1962-1975-ci illərdə həm də "Monomerlər" şöbəsinə rəhbərlik etmişdir. 1971-1973-cü illərdə Naxçıvan Elmi Mərkəzinin rəhbəri, 1975-2002-ci illərdə Azərbaycan EA Kimya Texnologiyasının Nəzəri Problemləri İnstitutunun, 2002-2010-cu illərdə isə Kimya Problemləri (indiki Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya) İnstitutunun direktoru, 1973-1981, 1990-2001-ci illərdə Azərbaycan EA Kimya Elmləri Bölməsinin akademik-katibi və 2001-2007-ci illərdə AMEA-nın Rəyasət Heyətinin akademik-katibi olmuşdur. 2000-ci ildə Gürcüstan Milli EA-nın xarici üzvü (akademiki) seçilmişdir.

Toğrul Şahtaxtinskinin elmi fəaliyyəti kimya texnologiyasının nəzəri əsaslarının inkişaf etdirilməsi, kimyəvi reaksiyaların kinetika və mexanizminin tədqiqi, üzvi və neft-kimya sintezi proseslərində karbohidrogenlərin katalitik çevrilmələrinin öyrənilməsi, kimya proseslərinin modelləşdirilməsi və optimallaşdırılması ilə əlaqəli geniş problemləri əhatə edir.

O, katalizatorun qaynayan təbəqəsində alifatik karbohidrogenlər və onların qarışıqlarının oksidləşmə və oksidləşdirici ammonolizi sahəsindəki işləri ilə elmi ictimaiyyətə yaxşı tanışdır. Alim öz əməkdaşları ilə birlikdə n-butilenlərin və n-butanın malein anhidridinə, izobutilenin metakril turşusuna, propanın sirkə turşusuna birbaşa oksidləşdirilməsi, toluol, ksilollar və başqa karbohidrogenlərin maye fazalı oksidləşdirici ammonolizi proseslərini, həmçinin müxtəlif monomerlərin və üzvi sintezin aminlər, amidlər, imidlər kimi yarımməhsullarının, çoxfunksiyalı halogen tərkibli birləşmələrin alınma üsullarını işləyib hazırlamışdır.

Akademik Toğrul Şahtaxtinskinin rəhbərliyi altında xlorkarbohidrogenlərin heterogen-katalitik oksidləşməsinin elmi əsasları işlənilmiş, oksid katalitik sistemlərdə C1-C4 xlorkarbohidrogenlərin birbaşa heterogen-katalitik oksidləşməsi, müxtəlif promotorlarla müxtəlif daşıyıcılarda yüksək aktivliyə və seçiciliyə malik olan bir sıra oksid katalitik sistemlərin sintezi və seçilməsi sahələrində tədqiqatlar aparılmışdır.

Onun kimya texnologiyası nəzəriyyəsi sahəsindəki işləri mühüm tətbiqi məsələlərin həlli üçün böyük maraq kəsb edir. O, katalizatorun qeyri-stasionar iş şəraitində aparılan kimyəvi proseslərin modelləşdirilməsi və optimal idarə olunması, resirkulyasiya axınlı mürəkkəb kimya texnologiyası komplekslərinin modelləşdirilməsi və optimallaşdırılması sahəsində bir sıra tədqiqatların müəllifidir.

Alim əməkdaşları ilə birlikdə katalizatorun dəyişən aktivliyi şəraitində gedən heterogen-katalitik proseslərin təcrübi və nəzəri tədqiqi metodikasını, həmçinin psevdoqaynar təbəqədə sirkulyasiya edən katalizatorun qeyri-stasionar aktivliyi nəzərə alınmaqla bir sıra sənaye proseslərinin modelləşdirilməsi və intensivləşdirilməsi prinsiplərini işləyib hazırlamışdır. Fundamental fiziki-kimyəvi tədqiqatlara əsaslanmaqla hazırlanmış prinsiplər katalitik proseslərin öyrənilmə problemlərinin həlli, optimal şəraitin təyini və həyata keçirilməsi, onların avtomatlaşdırılması sisteminin yaradılması üçün nəzəri baza olmuşdur.

Toğrul Şahtaxtinski və əməkdaşları tərəfindən elmi avtomatlaşdırılmış eksperimentin təşkili üzrə yeni elmi istiqamət, onların keçirilmə vasitələri, kimyəvi və kimyəvi-texnoloji tədqiqatlarda Elektron Hesablayıcı Maşınla tədqiqatçı arasında münasibətin dialoq rejimindən istifadə etməklə informasiyaların tədqiqi formalaşdırılmış, əsaslandırılmış və həyata keçirilmişdir.

Kimya texnologiyasının nəzəri əsaslarının yaradılması və onun əsasında prinsipcə yeni reaksiya qurğularının hazırlanması üzrə Toğrul Şahtaxtinskinin rəhbərliyi ilə aparılmış işlər fundamental səciyyə daşıyır. Belə işlərə ilk növbədə yeni yaradılmış elektrokimyəvi yanma kamerası, səthi aerasiyalı qaz-maye reaktoru və qeyri-mütəhərrik qarışdırıcılı ilgəkvari reaktor aiddir.

Toğrul Şahtaxtinski əməkdaşları ilə birlikdə kataliz və katalitik proseslərin kinetikası, mexanizmi və dinamikası sahəsində geniş tədqiqat işləri aparmış, karbohidrogenlərin birgə oksidləşdirici çevrilmə prosesləri üçün yüksək effektli çoxfunksiyalı metal-seolit katalizatorlarının istifadəsinin elmi əsaslarını hazırlamışdır ki, bunun da əsasında effektiv katalitik proseslər həyata keçirilmişdir.

Alimin iştirakı ilə ilk polimerlərin aktiv mərkəzlərinin kataliz olunacaq substratlara əvvəlcədən uyğunlaşdırılmış və polimer kompozisiyanın yaddaşından istifadəni nəzərdə tutan metal-polimer kompleks katalizatorların yaradılmasının yeni prinsipi hazırlanmış və praktikada istifadə olunmuşdur.

1976-cı ildə Toğrul Şahtaxtinski KTNPİ-nin nəzdində "Kimya texnologiyasının proses və aparatları" və "Kimyəvi kinetika və kataliz" ixtisasları üzrə namizədlik dərəcəsi verən İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının, 1984-cü ildən həmin ixtisaslar üzrə, 1995-2010-cu illərdə isə üç ixtisas - "Kimya texnologiyasının proses və aparatları", "Kimyəvi kinetika və kataliz" və "Yüksəkmolekullu birləşmələr kimyası" ixtisasları üzrə elmlər doktoru alimlik dərəcəsi verən İxtisaslaşdırılmış Şuranın sədri olmuşdur.

Akademik T.Şahtaxtinski Azərbaycan Respublikasını və elmini xarici ölkələrdə layiqli təmsil etmişdir. O, dəfələrlə xarici dövlətlərdə Almaniyada, Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Yaponiyada, Fransada, Macarıstanda, Türkiyədə, Rumıniyada, Rusiyada, Ukraynada, Özbəkistanda, Gürcüstanda elmi ezamiyyətlərdə olmuşdur.

Toğrul Şahtaxtinskinin dünyanın ən iri elmi nəşriyyatlarından biri olan "Perqamon Press" tərəfindən 1962-ci ildə "Neftdən sintetik materiallar" adlı kitabı buraxılmışdır. Bu kitab Londonda ingilis dilində çapdan çıxmışdır. 1980-ci ildə ingilis dilində "C4 karbohidrogenləri və onların sənaye törəmələri" adlı daha bir kitabı çapdan çıxır. Kitab Londonda "Ernst Ben LTD" nəşriyyatında buraxılmışdır. Onun əsərləri elmi ictimaiyyətə yaxşı tanışdır, onlar qabaqcıl Beynəlxalq və Ümumiittifaq jurnallarda, İngiltərə, ABŞ, Almaniya, Macarıstan, Rumıniyada və s. çap olunmuşdur.

Toğrul Şahtaxtinski 510 elmi əsərin, o cümlədən 140-dan çox ixtira və patentin, 12 monoqrafiyanın müəllifidir. Onun rəhbərliyi ilə 12 elmlər doktoru və 48 fəlsəfə doktoru hazırlanmışdır.

1975-2010-cu illərdə "Azərbaycan Kimya jurnalı"nın baş redaktoru olmuş, dəfələrlə Bakı Şəhər Sovetinin deputatı seçilmişdir.

Toğrul Şahtaxtinski elmin inkişafında nailiyyətlərə görə "Şərəf nişanı", "Xalqlar Dostluğu", "Şöhrət", "İstiqlal" ordenləri, "Fədakar əməyə görə" medalı, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunmuş və Azərbaycan SSR-nin "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Akademik Toğrul Şahtaxtinski 2010-cu il oktyabrın 8-də vəfat etmişdir. Onun şərəfli ömür yolu, əsl ziyalı və bacarıqlı rəhbər kimi parlaq fəaliyyəti gələcək nəsillər üçün örnək olaraq qalacaqdır. Allah rəhmət etsin, ruhu şad olsun.

Dilqəm TAĞIYEV,
AMEA-nın vitse-prezidenti, Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun direktoru, akademik

Arif ƏFƏNDİ,
Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun Həmkarlar təşkilatının sədri, kimya elmlər doktoru, professor

Dövrümüzün ekoloji problemlərinin həllində biotexnologiyaların xüsusi rolu

İşğaldan azad edilən ərazilərdə mövcud olan ekoloji problemlərin həllinə doğru

Təbiət haqqında bir çox bədii əsərlərin müəllifi, görkəmli rus yazıçısı Nikolay Sladkov qeyd edirdi: "Çoxdandır ki, biz təbiətə diqqətlə baxırıq. Özümüzə baxmağın zamanı yetişməyibmi? Quşların və heyvanların narahat gözlərində, çəmənlik və meşələrin gözlərində biz necə görünürük? Kimik biz - Yer üzünün sahibləri? Nə istəyirik? Və nə edirik?"

Müasir cəmiyyətlərin fəaliyyəti nəticəsində yaranmış ekoloji problemlər, kəskin içməli su çatışmazlığı, torpaqların, hətta nəfəs aldığımız havanın çirklənməsi, flora və faunaya dəyən zərər - bu kimi məsələlər yazıçının fikrini olduqca aktual edir. Müasir dövrümüzün ekoloji problemləri alimlərin də qarşısına mühüm vəzifələr qoyur, çünki müxtəlif səpkili çirklənmələrin qarşısı alınmasa bəşəriyyət qlobal fəlakətlə üzləşəcək. Bu, qaçılmazdır.

Azərbaycan alimlərinin də bu yöndə çoxsaylı tədqiqatları var. Bu yaxınlarda Rusiyada AMEA-nın Mikrobiologiya İnstitutunun baş elmi işçisi, Avropa Təbiət Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü, biologiya elmləri doktoru, professor Nəriman İsmayılovun rus dilində "Praktiki ekobiotexnologiyanın elmi əsasları" ("Nauçne osnovı praktiçeskoy gkobiotexnoloqii") kitabı çapdan çıxıb.

Vəsaitdə müasir dövrün aktual ekoloji problemlərini həll etməyə imkan yaradan biotexnologiyalara nəzər salınır. Burada ətraf mühit ekologiyasının ümumi qiymətləndirilməsi, biosferin bioassimilyasiya potensialının təhlili və insan cəmiyyətinin bioekoloji potensialı haqqında söhbət açılır. Son hadisələri nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki, təqdim edilən biotexnologiyalar işğaldan azad edilən ərazilərdə mövcud olan ekoloji problemlərin müəyyən edilməsi və həllində də əhəmiyyətli rol oynayacaq.

Monoqrafiyanın "Ətraf mühit ekologiyasının qiymətləndirilməsi" adlı birinci fəslində ekoloji, qlobal (biosfer), milli (ölkə ərazisində), regional (geosistem) və lokal (yaşayış məntəqələri, sənaye mərkəzləri və müəssisələri çərçivəsində) monitorinqlər vasitəsilə müxtəlif qiymətləndirmələrin aparılması, həmçinin ətraf mühiti çirkləndirən amillər (neft və neft məhsulları, partlayıcı maddələr, fenollar, ağır metallar, radioaktiv maddələr və s.) haqqında dolğun məlumat verilir.

"Ətraf mühitin biotexnologiyası" adlı ikinci fəsil ekoloji balansın qorunub saxlanılması prinsipləri, bəşəriyyətin bioekoloji potensialı, biotexnologiyaların əsas yanaşmaları (bioremediasiya, mikrob biotexnologiyası, fitoremediasiya texnologiyaları və b.), həmçinin biotexnologiyalardan istifadə perspektivlərinə həsr edilib. Bundan əlavə müəllif olduqca aktual məsələlər haqqında - fotosintez zamanı toplanan enerjinin səmərəli istifadəsi (bioloji yanacağın istehsalı) ilə bağlı texnoloji bioenergetika sahəsi, sintetik materialları əvəz edə biləcək təbii polimerlər əsasında hazırlanan bioparçalanan plastiklərin səciyyəvi xüsusiyyətləri, bərk məişət tullantılarının utilizasiyası və emalı haqqında da ətraflı danışır.

Ətraf mühitin çirklənmədən qorunması və özünü təmizləməsinin təbii mexanizmləri, ekosistemlərin özünü tənzimləməsi, torpaqların ksenobiotik, pestisid, neft məhsulları və ağır metallardan təmizlənməsi və digər bu kimi mühüm məsələlər monoqrafiyanın üçüncü fəslində araşdırılır.

Dördüncü fəsildə suların təmizlənməsi sahəsində istifadə edilən biotexnologiyalardan söhbət açılır. Hazırda su obyektlərinin çirklənməsi problemi olduqca aktualdır. Bu məqam vəsaitdə də xüsusilə vurğulanır: "Suyun müəyyən və daimi tərkibi canlıların yaşayışı üçün əsas amildir. Qəbul etdiyimiz suyun miqdarı və tərkibi dəyişəndə həzm, qan dövranı və digər proseslər pozulur". Bu fəsildə su obyektlərinin neftlə çirklənmə səviyyəsinin öyrənilməsi, səth və qrunt sularının təmizlənməsi üsulları tədqiq edilir.

Neft istehsalı biotexnologiyasında istifadə olunan mikroorqanizm və substratlar, neft emalı zamanı süd zərdabı, biopolimerlər və bioloji səthi-aktiv maddələrin tətbiqi, neft istehsalı biotexnologiyalarından səmərəli istifadə meyarları, neft və neft məhsulları ilə çirklənən torpaqların təmizlənmə üsulları - bütün bu məsələlər monoqrafiyanın növbəti fəslində öz əksini tapıb.

"Ekoloji əkinçilik" adlı altıncı fəsildə ekoloji əkinçiliyin əsasları, kənd təsərrüfatı ekoməhsullarının sertifikatlaşdırılması, kənd təsərrüfatının ekolojiləşdirilməsində istifadə olunan mikrob texnologiyaları, heyvandarlıq tullantılarının emalı və digər məsələlərdən danışılır.

Vəsaitin sonuncu fəsli isə ekoloji mədəniyyət və ekoloji sivilliyə həsr edilib. Müəllif xüsusilə qeyd edir ki, "ekoloji məsuliyyət, insanların və ümumilikdə bəşəriyyətin ekologiya sahəsində məsuliyyətli davranışı müasir əxlaqın bir hissəsidir. Buna görə də ayrı-ayrı fərdlərin və bütün bəşəriyyətin ekoloji tərbiyəsi dövrümüzün tələbidir". Burada dövlətlər və xalqların dayanıqlı inkişafı və milli təhlükəsizliyinin strateji əsasını təşkil edən sosial tərəqqi - iqtisadiyyat - ekologiya üçlüyü haqqında söhbət açılır ki, antropogen cəhətdən yüklənmiş Yer üzünü nəzərə alsaq dünya ölkələrinin əsas səciyyəvi xüsusiyyətini artıq sırf iqtisadi və ya sosial-iqtisadi deyil, məhz ekoloji-sosial-iqtisadi amil təşkil edir.

Yuxarıda sadalananlardan aydın görünür ki, sözügedən fundamental elmi əsər dövrümüzün olduqca aktual problemlərinin həlli yollarını axtaran alim və mütəxəssislər üçün sanballı bir töhfədir. Oxuculara həmçinin, araşdırılan mövzuları əhatə edən 40-dək şəkil və 40-a yaxın cədvəl, müxtəlif sxem və düsturlar təqdim edilir.

Beləliklə, biotexnoloji üsullar ətraf mühitin qorunmasında əvəzsiz rol oynayır. Bu baxımdan yazıçı Nikolay Sladkovun digər sözləri çox yerinə düşür: "Yeri, təbiəti qorumaq üçün onu sevmək, sevmək üçünsə tanımaq lazımdır. Tanıyandan sonra isə təbiəti sevməmək mümkün deyil". Nəriman İsmayılovun "Praktiki ekobiotexnologiyanın elmi əsasları" monoqrafiyası bizə təbiəti biraz da tanımağa, tanıdıqdan sonra isə sevib qorumağa kömək edir.

Vəsait müəllimlər, tələbələr, texnoloqlar, ekoloqlar, kənd təsərrüfatı işçiləri, dövlət işçiləri, habelə istehsalatda çalışan məsul şəxslər, sosial və ekologiya sahəsində dayanaqlı inkişaf proqramlarını hazırlayanlar üçün nəzərdə tutulub.

Nəzmin CƏFƏROVA,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ - 80

Nizami Muzeyinin müasir elmi şəkli

XXI əsrin ilk onillikləri içərisində ənənəvi, öyrəşdiyimiz qəlibləşmiş tanıtım məkanları, təbliğat, təşviqat vasitələri çox fərqli biçim və məzmun alıb və bu iş daha sürətlənməkdədir. Dövrümüzdə məktəb, təhsil, tədris, kino, muzeylər, bir sözlə təhsil və mədəniyyət layihələri, cəsarətlə demək olar ki, zamandan, yeni düşüncə meyarlarından, aramsız xəbər, informasiya axınından, çox vaxt, ”geridə qalır”.

Qloballaşan dünya o qədər əlçatan, görünən, oxunan və bir kompüterin yaddaşına, bir diskə sığacaq qədər ”kiçilib” ki müasir insan, sanki texnologiyaların əsirinə çevrilib, informasiya labirintindən çıxa bilmir. Sonunda insanlar ”dünyəviləşir”, dünyanın bir mərkəzdən, bir beyindən idarə olunması siyasətinin zorən oyuncusuna, iştirakçısına çevrilir. Milli adət-ənənələr, dil, din, ailə institutu, milli dəyər, milli tarix, etnogenezis və s. yəni bir milləti, xalqı gəlişdirən, yaşadan, diri saxlayan taleyüklü dəyərlər adiləşməklə qalmayıb, axının içində əridilməkdədir. Neçə-neçə dillərin, xalqların tarixdən silinməsi, unudulması faktları məlumdur...

Ümidvericidir ki, günümüzdə maddi-mədəniyyət abidələrinə, milli irsə, onların qorunmasına vəsaitlər ayrılır - hətta ayrıca qurum - YUNESKO-da yaradılıb.

Muzeylər çoxlarının qəbul etdiyi kimi statik bina, donuq, boz sənədlər, saralmış, yıpranmış əlyazmalar, əşyalar toplusu deyil. Xarici ölkələrdə qısa müddətdə olduğumuz zaman içərisində belə, ən azı bir muzeyə baş çəkilməsi ”olmazsa olmazlardan” biridir. Çünki hər hansı tarixi məkan - kiçik kənd, qala, qaya, çay, məscid, kilsə - muzey adı ilə həmin xalqın mənəvi, tarixi, mədəni kimliyinin bir parçası timsalında təqdim edir.

Düşünürəm ki, Bakıya gəlib, Şirvanşahlar sarayı, Qız qalası, İçərişəhər qoruğu, Qobustan, Atəşgah və onlarla digər məkanlarla yanaşı Nizami Muzeyini də görmək, onun unikal memarlıq üslubunda tikilən binasında olmaq turistlərin arzusudur. Həm də Bakıda olub Nizami Muzeyində bu günə qədər qorunan ən dəyərli eksponatlardan - Nizami Gəncəvinin məzarından tapılmış ”ipək parçanı” görmək istəməyən ziyarətçi, turist tapılmaz. Hələ ki, bu, XII əsrə aid də, Şərqin və dünyanın ən qüdrətli şairlərindən olan Nizamiyə məxsus əşya ola bilər ehtimalı, nə qədər cəlbedicidir. Və ya Şuşa xanı - Pənahəlixanın gizəmli gülləkeçirməz köynəyi, Şərqdə sayının 4 olması iddia edilən möhtəşəm, bənzərsiz ”4 fəsil” xalçalarının ikisinin Nizami muzeyində sərgilənməsi faktı və s.

Yarandığı ötən əsrin 30-cu illərindən başlayaraq AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi xalqımızın ədəbiyyatı, tarixi, mədəniyyəti ilə bağlı zaman-zaman ən unikal, dəyərli nümunələri özündə cəmləmişdir. Ədəbiyyat, tarixlə bağlı bu tutarlı mənbələr muzeyin fondlarında qorunub, ekspozisiyada sərgilənməkdədir...

Lakin XXI əsr xarakterinə görə, ən yeni innovasiyaların tətbiqi, aramsız informasiya axınının, nəzəri, texnoloji, elmi biliklərin həyatla, təcrübə ilə əməli fəaliyyətlə uzlaşdırılmasını zəruri edir. Bu müstəvidə muzeylərin ənənəvi statusu, ənənəvi fəaliyyəti də sanki yeni şəkil, yeni səciyyə tələb edir. Müasir muzeylərin çağdaş durumu elmi xarakter almağa yönəlir, elmi istiqamətlər muzeylərə uzanır. Elmi biliklərin təcrübəyə tətbiqi, inteqrasiyası muzeylərdən də yan ötmür, fikrimcə, AMEA nəzdində fəaliyyət göstərən Nizami Muzeyi artıq yeni status - elmi xarakterli muzey səciyyəsinə yiyələnməkdədir, bir tədqiqat institutu kimi fəaliyyətini dəyişməkdədir.

Elmi sənədləşdirmə muzey idarəetmənin, fəaliyyətinin özülünə çevrilməkdədir. Fond və arxivlərin elmi əsaslarla komplektləşdirilməsi, elmi kataloqların, şəxsi arxiv kolleksiyaların nəşri ədəbi profilə uyğun hazırlanmaqdadır. Bu sıradan muzeydə sərgilənən və mühafizə edilən Azərbaycan ədibləri M.F.Axundzadə, X.Natəvan, Ə.Haqverdiyev, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, Ö.F.Nemanzadə, C.Cabbarlı, H.Cavid və onlarla başqalarının şəxsi arxivləri əsasında elmi kataloqlar, muzeyin ”Əlyazmalar”ı fondunun qaynaqları əsasında ”Əlyazmalar”ı kataloqu, ekspozisiya və fondlarda qorunan demək olar ki, bütün incəsənət əsərlərini qapsayan ”İncəsənət əsərləri” kataloqu akademik şəkildə hazırlanıb nəşr edilmişdir.

Muzeydə qorunan zəngin irsin geniş elmi-ədəbi ictimaiyyətə çatdırılması layihələri son illər daha geniş miqyasda həyata keçirilməkdədir.

Akademik R.Hüseynovun təşəbbüsü və elmi redaktorluğu ilə 5 bölümdə birləşən elmi araşdırmalar, kataloq və tərcümə topluları hazırlanmaqdadır. Nizami Gəncəvi ”Xəmsə”si fəlsəfəsinə uyğun bu beşlik - ”Risalə” elmi araşdırmalar toplusu, ”Xəzinə” kataloqlar toplusu, Şərqdə və Avropada Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti ilə bağlı etibarlı mənbələrin dilimizə tərcüməsini əks etdirən ”Şərq” tərcümə toplusu, ”Məclis”də ilboyu Nizami Muzeyində keçirilən ədəbi məclislər, lentlərdən yazıya köçürülmüş mətnləri yer almaqdadır. ”Qaynaq” - daşyazmalar, əlyazmalar, səsyazmalar toplusudur. ”Xəmsə”nin artıq 40-dan çox sayı işıq üzü görmüşdür.

Muzeydə qorunan xalçalar ”Nizami muzeyinin xalçaları” (2010), fondlarında və ekspozisiyada mühafizə olunan unikal arxeologiya nümunələri ”Yerin altından qayıtmış gözəllik” (2009) adları ilə elm və mədəniyyət camiəsinə təqdim edilmişdir. Yəni alışdığımız muzey, vaxta, dövrə uyğun işini yenidən qurur, yeni elmi xarakter, məzmun qazanır.

Nizami Muzeyinin 80 illik fəaliyyəti dövründə heç zaman olmayan yeni ekspozisiyalar yaranmış və yaranmaqdadır. XIII əsr ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatını əks etdirən zalın yaranması, siyasi repressiyaların başlanğıc ili olan və Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı tarixindən də yan keçməyən 1937-ci il hadisələrinə həsr edilən son dərəcə maraqlı bədii tərtibatı, zəngin materialları olan ekspozisiya və ya YUNESKO-nun maddi mədəniyyət irsi siyahısına salınan Novruz bayramı ilə bağlı - Novruz zalı, yenidən qurulan Kərkük zalı və s. istər elmi tutumu, istərsə də müasir dizaynı ilə diqqəti cəlb edir. Demək istəyirəm ki, həm yeni yaranan zallar, guşələr və ya muzeyə alınan Azərbaycan və xaricdən gətirilən eksponatlar mütləq müəyyən ədəbi şəxsiyyət, ədəbi hadisə və Azərbaycana aid mühüm tarixlə bağlı seçilir.

Qeyd edim ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin böyük himayəsi və muzeyin direktoru akademik R.Hüseynovun şəxsi təşəbbüsü ilə 2006-cı ildə Parisin Sen Klu məzarlığındakı Əlimərdan bəy Topçubaşova məxsus başdaşının Nizami Muzeyinə gətirilməsi və ən mötəbər eksponata çevrilməsi yerli, xarici ziyarətçilərin böyük marağına səbəb olur. Son illər muzeyin ekspozisiyası yeni sifariş edilən, alınan maraqlı və vacib eksponatlarla çox zənginləşib. Müəllifləri Fəxrəddin Əliyev, Natiq Əliyev, Akif Əsgərov, Nizami Kərimov, Stanislav Şatikov, Həmid Sahir (Həbib Sahirin oğlu), Aftandil Məlikov, Sahib Quliyev, Azad Əliyev və b. illüstrasiya, portret, tablo, heykəl və büstləri eskpozisiyaya yeni görkəm, yeni məzmun verməkdədir.

Dədə Qorqud, Nəsiminin dəmirdən hazırlanan büstü, Cavad xanın heykəli at belində, Xurşid banu Natəvan, Xəlil Rza, aşıq Ədalət, Cavad Heyət və b. büstləri yenilənən Füzuli, Xətai, Məhsəti və daha qədim dövr zallarının daha baxımlı etməkdədir. Yeni əldə olunan şəxsi arxivlər, əşyalar, tablo və portretlər haqqında çox danışmaq mümkündür. Onu demək istəyirəm ki, bu unikal dəyər yalnız muzeyin bədii-estetik gözəlliyinə xidmət etmir, say vahidini artırmır, daha çox məzmuna işləyir, ədəbi şəxsiyyəti, ədəbi hadisəni olduğu kimi tanıtmağa, təhlil etməyə yardımçı mənbə olur.

Çoxlarının da etiraf etdiyi kimi, müsbət mənada, muzeyə, akademik R.Hüseynovun yaradıcılıq laboratoriyası kimi də baxmaq olar. Onun təşəbbüsü və layihəsini təqdim etdiyi yeni dizaynda quraşdırılmış diqqət çəkən vitrinlər, teatrın Azərbaycanda yaranması və inkişafını bəlirləyən səhnə ovqatı yaradan guşə, bayram əhvallı, sazlı, xalılı Novruz zalı əyani predmetləri ilə tamaşaçıların zövqünü oxşayır. Məhsəti zalının yenidən qurulması zovq oxşamaqla yanaşı, həm də Məhsəti dövrü haqqında, yeni-yeni elmi məlumatlar verir. Məhsəti dövründə yaşamış, daha beş qadın şairə haqqında yeni məlumat, bu xanım şairələrin əsərlərindən nümunələr tamaşaçılarda xüsusi heyrət və rəğbət doğurmaqdadır. Məhsəti və ətrafında beş şairəni birləşdirən rəssam O.Sadıqzadənin ”Gəncə şairləri” əsəri bir kitab, bir məqalənin verdiyi təəssüratdan, fikrimcə, daha təsirli və yadda qalandır. Akademik Rafael Hüseynovun rəhbərliyi ilə Məhsəti rübailərinin dünyanın 21 dilində çap olunması rübai-nəğmələrinin nota alınması bu sahədə görülən elmi, bədii işlərin miqyasından söz açır.

Hər zaman böyük dəstəyə, diqqətə ehtiyacı olan soydaşlarımıza - İraq türkmanlarına həsr edilən Kərkük zalı da bədii-estetik təqdimatı, həm də tarixi məzmunu, soydaşlarımızın bugünkü durumu haqqında muzey dili ilə mühüm məlumatlar verən bir ekspozisiyadan daha ötədir. Nəzərə alsaq ki, Bakıya gələn turistlərin sayı ildən-ilə artmaqdadır. Ərəb ziyarətçiləri isə bu sırada göz görəsi daha sıxdır, deməli, bu ekspozisiyanın gördüyü tarixi missiya daha operativ, daha əyani və təsirlidir. Türkmanların hazırki taleyi, siyasi durumu ilə bağlı məlumatlar bir neçə dildə hər gün neçə-neçə əcnəbi, yerli ziyarətçiyə çatdırılır.

Nizami Muzeyində izahatçı mətnlərinin çağdaş tələblərə auditoriyaya uyğun hazırlanması günün reallığıdır. Peşəkar izahatçılarımız ingilis, rus, ərəb, fars, türk-Azərbaycan dillərində ”Şərqin və Azərbaycanın qüdrətli şairi, ”Məhəmməd Füzuli Kərbəlada doğulmuşdur”, cümləsinə diqqəti yönəldərək tamaşaçını yaxşı mənada bu ”xəbərə” kilidləyə bilirlər. İraq-Kərbəla və Azərbaycan şairi?! - Bəli, bu zaman Azərbaycan dövləti Səfəvilərin tarixi coğrafiyası, ”dövlətçiliyi” indiki İran ərazisində 1925-ci ilə qədər uzanan tarix dövləti xatırladılır və s.

Yeni və dəyərli təşəbbüs kimi, izahatçılar tematik izahatlar hazırlayır, yaşadığı dövrə uyğun tarix, fəlsəfə, coğrafiya, ədəbiyyat, mədəniyyət hadisələrini çevrələyən müstəvidə, şair və yazıçıları təqdim etməyə çalışırlar.

Son illərdə Nizami Muzeyinin ekspozisiyasında yaranmış - ”Saatlar”, ”Çilçıraqlar” və ”Mürəkkəb dəsti” adı ilə tanınan unikal guşələr diqqəti çəkir. Yəni bu ekspozisiya bir şəxsiyyətə aidliyi ilə deyil, tematikası ilə seçilir. ”Saatlar” guşəsi Azərbaycan ədəbiyyatının ən müxtəlif şair və yazıçılarına məxsus qol və stolüstü saatları bir vitrində cəmləyib sərgiləyir. Burada kimlərə məxsus saatlar yoxdur ki?! Ə.Haqverdiyev, Ö.F.Nemanzadə, S.S.Axundov, A.Şaiq, M.S.Ordubadi, Ə.Vahid, S.Vurğun, M.Cəlal, İ.Şıxlı, M.İbrahimov, B.Vahabzadə, N.Xəzri, Ə.Əlibəyli, R.Rza, E.Ağayev, C.Heyət, Əvəz Sadıq, S.Vəliyev, Qabil, Anar, V.Səmədoğlu və b. Maraqlıdır ki, Azərbaycan ədəbiyyatını, mədəniyyətini yönəldən, yeni ədəbi məktəb yaradan ”Molla Nəsrəddin” jurnalı redaksiyasına məxsus ”divar saatı”, yeni, milli intibahın baş saatı kimi rəmzi olaraq çevrəsinə bu saatları toplayıb və yönləndirə bilib. Vitrində - mərkəzdə ədəbi simvol timsalında ”Molla Nəsrəddin” jurnalı redaksiyasının divar saatı ətrafında Azərbaycan ədiblərinin saatlarının canlandırılması sanki ədəbiyyatın zamansızlığını, əbədiliyini diktə edir.

Azərbaycan yazıçıları, şair və mədəiyyət xadimlərinə məxsus mürəkkəb dəstlərinin bir guşədə toplanaraq nümayiş etdirilməsi də ədəbi simvol səciyyəlidir. Nizami Gəncəvinin ”Yeddi gözəl” əsərinin mövzusunda hazırlanmış qələm kompozisiyası çevrəsinə Ə.Nəzmi, F.Ağayev, Ö.F.Nemanzadə, A.Şaiq və b. qələm və mürəkkəb dəstlərini cəlb edib. Ədəbi körpü və bədii zaman rolunda çıxış edən bu guşə də xalqımızın hər zaman böyük dühalar, fitri istedadlar yetişdirdiyinə işarə edir.

Eyni mövzuya bağlanan bu orijinal guşələrin daşıdığı məna yükü, bədii qayəsi çox ibrətamizdir. Durna çırağı, lələk qələmlər, qum saatları və ya fərq etməz onların daha müasir şəkilləri olsun, əsas mətləb odur ki, çox qədimlərdən günümüzə qədər milli mədəniyyətin, düşüncənin ayrılmaz parçası olan ədəbiyyat, bədii sözün axarı, ənənəsi var, minillərin sərvəti qorunur, nəsil-nəsil insanları cəlb edir, bu və ya başqa şəkildə davam edir.

(ardı var)

Xatirə BƏŞİRLİ,
AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin elmi işlər üzrə direktor müavini, professor

"Qarabağ Azərbaycandır!" adlı virtual sərgi açılıb

AMEA-nın Naxçıvan Bölməsinin Elmi Kitabxanasında ”Qarabağ Azərbaycandır!” adlı sərgi açılıb.

Sərgidə ”Qarabağ düyünü”, ”Ermənilərin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və qanlı cinayətləri”, ”Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin tarixi”, ”Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi”, ”Qondarma erməni soyqırımı və tarixi həqiqətlər”, ”Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi beynəlxalq hüquq müstəvisində”, ”Qarabağnamələr”, ”Dağlıq Qarabağın tarixindən sənədlər”, ”Qarabağ dosyası” və digər bu qəbildən olan kitabların elektron versiyaları yer alıb.

Qeyd edək ki, Naxçıvan Bölməsinin kollektivi Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bu gün cəbhədə tarix yazan rəşadətli Azərbaycan Ordusunun əzəli və əbədi Azərbaycan torpağı olan Qarabağ uğrunda döyüşlərdə əldə etdikləri böyük uğurlara sevinir. Rəşadətli Milli Ordumuzun qısa zamanda ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyinə inanır.

Qələbə bizimlədir! Qarabağ Azərbaycandır!

Naxçıvanın bir çox tarixi abidələri işğal altındadır

Müzəffər Azərbaycan ordusunun uğurlu hərbi əməliyyatı ilə 2018-ci ilin may ayında Şərur rayonunun 11 min hektarlıq ərazisi, o cümlədən Günnüt kəndi geri qaytarılsa da, hazırda Naxçıvanın bir çox abidələri, o cümlədən Kərki yaşayış yeri, Kərki nekropolu düşmən işğalı altındadır.

Bunu Naxçıvan Bölməsinin Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun şöbə müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxşəliyev deyib.

Erməni vandalları tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına məxsus olan bəzi ərazilərin də işğal edildiyini nəzərə çatdıran V.Baxşəliyevin sözlərinə görə, Ordubad rayonunun Kilit və Kotam kəndlərindəki tarixi abidələrimiz düşmən gülləsinin nişangahına çevrilib, qəbristanlıqlarımız dağıdılıb.

V.Baxşəliyev bildirib ki, Ordubad rayonundakı Kilit mağarası, Sədərək rayonundakı Püstə dərəsi yaşayış yeri, Şərur rayonundakı Dan yeri yaşayış yeri, Dan yeri qalası, Dan yeri qəbiristanlığı, Səlcuq sərkərdəsi Tananın adı ilə bağlı olan Tana qalası, Şahbulaq qalası, Muncuqlutəpə, Şahbuz rayonundakı Çiçi yurdu, qoç daşlarımız, və onlarla digər abidələrimiz düşmənin atəş nöqtəsi altında yerləşdiyi üçün həmin abidələri tədqiq etmək mümkün deyil.

Alim hesab edir ki, bu abidələr arasında Naxçıvanın uzaq Daş dövrü mədəniyyətini öyrənmək üçün əhəmiyyəti olan Kilit mağarası xüsusilə diqqətəlayiqdir.

O əlavə edib ki, Orta Tunc dövründə Azərbaycanda formalaşan Boyalı qablar mədəniyyətini öyrənmək üçün misilsiz əhəmiyyəti olan Kərki yaşayış yeri və nekropolu hələ də geniş tədqiqatlarla öyrənilməyib:

”Qədim mədəniyyətlərin beşiyi olan Naxçıvanın qədim abidələrinin işğaldan azad ediləcəyi gün yaxındadır. Heç şübhə etmirik ki, Ali Baş Komandan, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin başçılığı ilə müzəffər Azərbaycan Ordusunun qalibiyyətli yürüşləri Azərbaycanın itirilmiş tarixi torpaqlarının və qədim mədəniyyət abidələrimizin işğaldan azad olunması ilə nəticələnəcək”.

Azərbaycan florası yeni dövrdə: gələcəyə səyahət

Azərbaycan Respublikasının ərazisi bənzərsiz və zəngin flora örtüyünə malikdir. Burada becərilən bitkilər də daxil olmaqla ali bitkilərin 1117 cinsinə aid 4961 növü qeydə alınmışdır. Azərbaycan Qafqaz ərazisinin təxminən 16%-ni əhatə etsə də, flora baxımından (6350 növ) 70%-ni təşkil edir (Qafqazın flora konspekti, 2006).

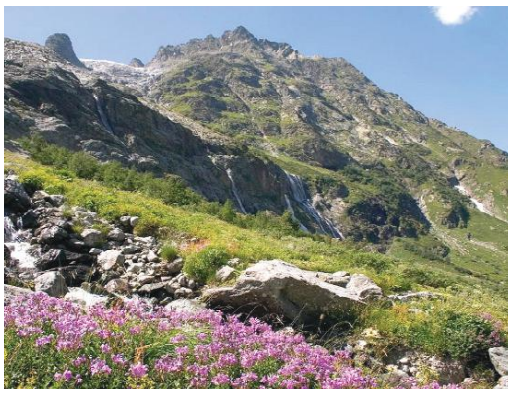

Son 30 ilə yaxın bir dövrdə Azərbaycan torpaqlarının 20%-i işğal altında qalmışdır. Kiçik Qafqazın dağlıq əraziləri 6 silsilədən ibarətdir, lakin onun yarısının (Qarabağ, Zəngəzur və Dərələyəz silsilələri) florası uzun illərdən bəri düşmən tapdağında ölüm-qalım savaşı verir. Azərbaycan floristik bölgüdə 20 botaniki-coğrafi rayona bölünür: Xəzər dənizi ətrafı (1200 növ), Abşeron (1000), Qobustan (1200) Kür-Araz ovalığı (1215), Kür düzü (1205), Bozdağ silsiləsi (1190), Lənkəran - Muğan (1500), Lənkəranın dağlıq hissəsi (1107), Diabar - Zuvand (1107), Lənkəran ovalığı (1205), Naxçıvan düzü (1175), Naxçıvanın dağlıq hissəsi (2700), Samur - Dəvəçi ovalığı (1145), Böyük Qafqaz -Quba Dağ silsiləsi (1700), Böyük Qafqazın şərqi (1205), Böyük Qafqazın qərbi (1105), Kiçik Qafqazın şimalı (1203), Kiçik Qafqazın mərkəzi (1316), Kiçik Qafqazın cənubu (1250), Alazan - Əyriçay vadisi (1100). Göründüyü kimi, Azərbaycanın botaniki-coğrafi bölgüsündə Kiçik Qafqazın Qarabağ ərazisi də daxil olan 3 botaniki coğrafi rayonunun 2-si (Kiçik Qafqazın mərkəzi və cənubu) düşmən işğalına məruz qalmış, illərdir meşələri, bozqırları, çala-çəmənləri və su-bataqlıq bitkilərinin son durumu barədə heç bir məlumat əldə edilməmişdir. Düzdür, biz botaniklər bu ərazilərdən heç vaxt əl çəkməmişik və ədəbiyyatlara əsasən daim onları nəzərdə saxlamışıq. Lakin elə bitkilər var ki, onların areal diapazonu yalnız Qarabağla məhdudlaşır. Ölkənin genetik ehtiyatlarını daim qorumaq və müasir vəziyyətini təyin etmək üçün floristik və sistematik araşdırmalara ehtiyac var. Əsas forma müxtəlifliyinin mərkəzləri, irsi müxtəlifliyin paylanma təbiəti, növlərin formalaşma intensivliyi sistemli tədqiqatlarla müəyyən edilmədir. İşğala məruz qalan botaniki-coğrafi rayonlarda taksonomik tərkibə 2500-ə (50%) qədər bitki növü daxildir ki, bunların populyasiya göstəriciləri, arealları və son vəziyyəti barədə heç bir məlumatımız yoxdur. Bəzi ərazilərimizdə erməni işğalçıları tərəfindən yabanı bitkilər tamamilə məhv edilərək yerində narkotik bitkilər becərilmiş və öz mənfur xislətlərini bir daha sübut etmişlər. Digər tərəfdən, Qarabağın təbiətinə olan antropogen təsirlər bir sıra qiymətli bitkilərin fərdlərinin sayının azalmasına və ya tamamilə məhv olmasına gətirib çıxarmışdır.

Ulu öndərin siyasi və iqtisadi kursu, ideyaları bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilir. Respublikada nadir və məhvolma təhlükəsi qarşısında qalan bitki növlərinin qorunub saxlanılması üçün bir sıra əməli tədbirlər sistemi həyata keçirilmişdir. Bioloji müxtəlifliyin qorunub saxlanılmasında xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin rolu əvəzedilməzdir.

Kiçik Qafqazın enliyarpaqlı meşələrində Quercus iberica, Q.macranthera növlərinin, xüsusən Eldar oyuğunda rast gəlinən və dünyanın nadir incilərindən biri olan Pinus eldarica növünün genefondunun qorunub saxlanılması üçün "Göygöl Dövlət Qoruğu" yaradılmışdır. Bu qoruqda 423 ali bitki növünə rast gəlinir. Dünyanın ən qədim bitkilərinin məskunlaşdığı sahələrdən biri olan və təbii muzey adlanan Talışda üçüncü dövrün relikt bitkilərinin Albizia culibrissin Durazz., Gleditschia caspica Desf., Alnus subcordata C.A. Mey., Parrotia persica (DC.) C.A.Mey., Acer velutinum Boiis., Quercus castaneifolia C.A.Mey., Zelkova carpinifolia (Pall.) C.Koch, Pterocarya (Michx.) Kunth. ex. İ.İlcinsk, Pyrus grossheimii Fed., P.hyrcana Fed., P.boissierana Buhse, Buxus hyrcana Pocark., İlex hyrcana Pocark., Ruscus hyrcanus Woronow, Danae racemosa (L.) Moench., Taxus baccata L., Punica granatum L., Diospyrus lotus L. və s. qorunması üçün "Hirkan Dövlət Qoruğu" təşkil edilmişdir. Burada 162 növ endemik, 96-ı relikt, 38-i isə məhvolma təhlükəsi qarşısında qalan bitkilərdir.

Böyük Qafqaz sahəsinin qərb nahiyəsində bir çox enliyarpaqlı bitkilərin, xüsusilə Carpinus caucasica, Fagus orientalis, Acer trautvetteri, Rhodondron caucasicum, Tilia caucasica, Corylus colurna və s. bitkilərin qorunub saxlanması üçün Zaqatala Dövlət Qoruğu təşkil edilmişdir. Pirqulu Dövlət Qoruğu (Böyük Qafqazın şərq makro yamaclarındakı enliyarpaqlı meşələrin qorunması üçün), Bəsitçay Dövlət Qoruğu (şərq çinarı), İsmayıllı yasaqlığı (Dəmirağacı, şərq çinarı, qaraçöhrə, şabalıd, budaqlı danaya bitkilərinin qorunması üçün), Turyançay Dövlət Qoruğu (burada müxtəlif ardıc, palıd, nar, albalı və s. bitki növləri qorunur) təşkil edilmiş, onların genefondunun saxlanılması üçün bir sıra əməli tədbirlər görülmüşdür və indi də bu işlər davam etdirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublika ərazisində rast gələnən nadir bitki və bitkiliyin qorunması üçün 4 milli park, 17 yasaqlıq və 15 dövlət qoruğu yaradılmışdır ki, bunlardan 9-u bilavasitə flora və bitkiliyin qorunması məqsədilə təşkil edilmişdir.

Nadir və relikt su bitkilərinin qorunmasına dair botanik Cəlal Əliyevin tədqiqatı nəticəsində məlum olmuşdur ki, Nelumbo nucifera, Nymphaea alba, Trapa hyrcana, Nymphoides peltata, Hydrocotyle vulgaris, H.ranunculoides, Ludwigia palustris və s. növlər Kür-Araz və Lənkəran ovalıqlarında əvvəllər cəngəlliklər əmələ gətirdiyi halda, hazırda onların arealları antropogen amillərin təsiri nəticəsində xeyli kiçilmişdir. Bununla da su-bataqlıq bitkilərinin qorunması zəruri olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox su-bataqlıq bitkilərinin, eyni zamanda 25 növ qıjının qorunmasına dair bir sıra əməli tədbirlər sistemi irəli sürülməklə onların mühafizəsi təklif olunmuşdur. Botaniklərin apardıqları tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, bir çox su-bataqlıq bitkisi, o cümlədən Lənkəran rayonu ərazisində Trapa hyrcana, Saatlı-İmişli rayonları ərazisində Sarısu gölündə Nelumbo nucifera tamamilə məhv olmuş, Mehman gölünün qurudulması nəticəsində isə su-bataqlıq bitkiliyinin məhvolma təhlükəsi yaranmışdır.

Qarabağın Suqovuşan və digər su-bataqlıq əraziləri və onların özünəməxsus faydalı xüsusiyyətləri olan bitkiləri ciddi şəkildə tədqiq edilməlidir.

Bir çox illər ərzində görkəmli alim, akademik Həsən Əliyev Azərbaycan torpaqlarını qarış-qarış gəzmiş, onun flora və faunasının vəziyyəti ilə yaxından tanış olduqdan sonra belə bir fikir ifadə etmişdir ki, "tənasüb pozulur, təbiət bir növ məğlub kimi geri çəkilir". Həsən Əliyev özünün şəxsi müşahidələrinə əsasən "həyəcan təbili" çalaraq dünyanın bir çox mötəbər kürsülərində elm korifeyləri qarşısında ekoloji problemlərə diqqət çəkmişdir. Bunun üzərindən uzun illər keçmiş və 30 il antropogen təsirlərə məruz qalmış, daşı daş üstə qalmamış Qarabağın kənd örüş və biçənəkləri, meşələri, ümumiyyətlə bitki örtüyünün müasir vəziyyəti barədə ermənilər tərəfindən bir cümlə belə yazılmamışdır və şəksiz ki, ərazinin yenidən öyrənilməsi vacibdir.

Azərbaycan florasının, bitki örtüyünün, bitkiliyinin öyrənilməsində akademik Vahid Hacıyevin böyük xidmətləri olmuşdur. O, qeyd etmişdir ki, insanların əməli fəaliyyəti nəticəsində son 60-70 il ərzində bir çox bitki növlərinin (İles hircanica, Quercus araxina, Tulipa karabachensis, Zelcova caspinifolia, Daphne transcaucasica, Quercus macranthera, Acer trautvetteri, Betula pendula, Pyrus elliptica, Ulmus glabra , Padus racemosa, Poaeonia mlokoswitschii, Laurocerasus officinalis, Ammochloa paleastina və s.) arealları daralmış, bəzi növlər isə itmək təhlükəsi ilə üzləşmişdir. Belə ki, Bozdağ, Didrardağ və başqa dağ silsilələrində özlərinin əmələgəlmə və formalaşmasına görə buzlaşma dövrünün sonuna aid olan bitki senozlarında Erysinium, Xeranthemum, Stipa, Melica, Dianthus cinslərinə aid növlər tamamilə sıradan çıxmışdır. Bir sıra kserofit, hemikserofit bitkilər, o cümlədən ardıc (arçan), kitrəli gəvən, qırtıc, qarayonca və s. növlərin arealları qismən daralmış və ya onlar tamamilə məhv olmuşlar. Əslən Şuşadan olan akademik Vahid Hacıyev Qarabağın florasının qorunmasının yalnız elmi və praktiki deyil, eyni zamanda tarixi əhəmiyyətə malik olduğunu dəfələrlə qeyd etmiş, qiymətli növlərin gələcək nəsillərə çatdırılması üçün yeni qoruq və yasaqlıqların təşkil edilməsi təklifini irəli sürmüşdür. Alim yüksək dağ bitkiliyinin, kserofit tipli dağ-çəmən və çəmən-bataqlıq bitkilərinin qorunması üçün Kəlbəcər rayonu Alagöllər sahəsini, nadir meşə bitkilərinin qorunması üçün isə Qarabağın dağlıq ərazilərinin mühafizə edilməsini təklif etmişdir. Lakin mənfur erməni işğalı bu fikirlərin həyata keçirilməsinə imkan verməmişdir. Ümid edirik ki, ərazinin biomüxtəlifliyi öyrənildikdən sonra yeni milli parkın yaradılması ilk təklifimiz olacaq. İşğal altında olan ərazilərin bitki örtüyü şaquli zonallıq üzrə yarımsəhralar və yarımbozqırlar (dəniz səviyyəsindən hündürlüyü 400 m-ə qədər), bozqır bitkiliyi (400-800 m), mezofil meşələr (1000-2000 m), yüksək dağlıq bitkiliyi (2000-2500 m), alp-subalp bitkiliyi (2200-3000 m), qaya bitkiliyi (Murovdağ ərazisi 3000 m-dən yuxarı) tiplərinə bölünməklə tədqiq edilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, işğaldan önçəki vəziyyət barədə Azərbaycan alimlərinin elmi tədqiqatlarının nəticələri var və bu sahədə çoxlu kitablar yazılmışdır. Lakin erməni botaniklər "Qarabağ bizimdir" deməklərinə rəğmən, mətbuatda oranın florası barədə heç nə yazmamışlar. Lakin ümid edirəm ki, torpaqlarımız işğaldan tam azad olunduqdan sonra bizim alimlər tərəfindən ekspedisiyalar təşkil etməklə ərazinin florası və bitkiliyi barədə yeni əsərlər yazmaq mümkün olacaq. Respublika ərazisində tipik landşaftların yaxşı qalmış ən səciyyəvi kiçik sahələrin, xüsusi gözəlliyi ilə seçilən guşələrin, endemik, relikt və nəsli kəsilməkdə olan növlərin, çoxyaşlı ağacların, bağ-park sənəti nümunələrinin, şəlalələr, mağaralar, nadir göllər, yeraltı su çuxurlarının, digər diqqətəlayiq yerlərin təbiət abidələri kimi mühafizəsi ilə bağlı Azərbaycan alimləri tərəfindən akademik C.Əliyevin rəhbərliyi ilə çoxsaylı təkliflər hazırlanmış və müvafiq orqanlara təqdim edilmişdir. Bu təkliflər əsasında respublikanın ayrı-ayrı rayonları, kəndləri, yaşayış məntəqələri üzrə 2000-dən çox yaşlı bitki təbiət abidələri sırasına daxil edilmişdir. Bunlardan şərq çinarı, şam, şabalıd, armud, fıstıq, palıd, tut, cökə, şümşad və digərlərini göstərmək olar. 1500 yaşlı Şərq çinarının Kolayır kəndində (Ağstafa rayonu), 400 yaşlısının isə Qarayeri sahəsində qorunması vacib hesab edilmişdir. Təəssüf ki, Qarabağ işğala məruz qaldığından, uzun illər düşmən tapdağında qalmış "Çinarlı Zəngilan"ın meşələri və o cümlədən digər meşə sahələrinin təbiət abidələri barədə heç bir məlumat olmamışdı.

1989-cu ildə Azərbaycanın "Qırmızı kitabı"na daxil edilmiş 140 adda nadir və nəsli kəsilmək təhlükəsində olan bitkilərin əksəriyyəti Qarabağdan təsvir edilmişdir: daş səhləbi (xarı bülbül), Şuşa gəvəni, qaraçöhrə, Qarabağ dağlaləsi, məryəm noxudu, Şuşa xaşası, azad ağacı, ştrenbergiya kimi təbiət incilərimizin son durumu botaniklərə hələ bəlli deyil. 2013-cü ildə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin dəstəyi ilə AMEA Botanika İnstitutunun əməkdaşları və bir sıra Azərbaycan botanikləri Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı kitabı"nın 2-ci nəşrini hazırlamışlar. Lakin Qarabağın işğal altında olan əraziləri, o cümlədən Füzuli, Ağdam, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər, Şuşa və s. ərazilərdə yayılan bitkilər barədə heç bir yeni məlumatlar əldə etmək mümkün olmamışdır. İşğal altında olan meşə ərazilərimiz barədə məlumatlar yox dərəcəsindədir, digər tərəfdən 26000 hektar meşə ərazisində (Laçın, Kəlbəcər, Ağdərə rayonlarında) qiymətli fıstıq, cökə, vələs, palıd ağacları qırılaraq yandırılmış və meşələrimiz məhv edilmişdir. Erməni təcavüzünə məruz qalmış qoruqlar (Qaragöl və Bəsitçay qoruqları) talan edilmiş, dövlət yasaqlıqlarımız (Qubadlı, Arazboyu, Daşaltı və Laçın) antropogen amillərin mənfi təsirinə məruz qalmışdır. Onu da qeyd edim ki, işğala qədər Qarabağın meşə fondu 160000 hektardan çox olmuşdur. Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu Zəngilan rayonunda Bəsitçayın dərəsində, 100 hektarını çinar meşəsi tutan bir ərazidədir. Artıq bu torpaqlar işğaldan azad olunmuşdur və yenidən təftiş edilməsinə şərait olacaq. Qaragöl Dövlət Təbiət Qoruğu Laçın rayonunun yüksəkdağlıq ərazilərini əhatə edir. Burada işğaldan öncə 100-dən artıq bitki qorunurdu. Yasaqlıqlardan ən yaddaqalanı qırmızı palıdın mühafizə olunduğu Laçının Hacışamlı meşəsidir. Qubadlı və Laçın ərazisində yaradılmış digər qorunan ərazi isə qızılı palıdın, qoz ağaclarının, vələs, ağcaqayın, yemişan, ardıc və s. olduğu Qubadlı Dövlət Təbiət Yasaqlığıdır. Şuşa və Xocalı ərazisində vaxtilə Daşaltı Dövlət Təbiət Yasaqlığı və Zəngilan rayonunun İranla sərhəddində Arazboyu Dövlət Təbiət Yasaqlığının son durumu barədə heç bir məlumat yoxdur. Hesab edirəm ki, bu qoruq və yasaqlıqlar yeni elmi tədqiqat obyektlərinə çevrilməlidir. Qarabağ ərazisində vaxtilə yaradılan qoruqlar və yasaqlıqlar Qarabağ Milli Parkı statusu qazanmalıdır. İnanıram ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə aparılacaq tədqiqatlar nəticəsində nadir və areali daralan növlər barədə Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı kitabı"nın 3-cü nəşrinə yeni məlumatlar daxil ediləcək və onların qorunması qayğısına qalınacaq.

Səyyarə İBADULLAYEVA,
AMEA-nın Botanika İnstitutunun Etnobotanika laboratoriyasının müdiri, biologiya elmləri doktoru, professor

YENİ NƏŞRLƏR

Hüseyn Cavidin "Knyaz" faciəsi ilk dəfə ayrıca kitab halında işıq üzü görüb

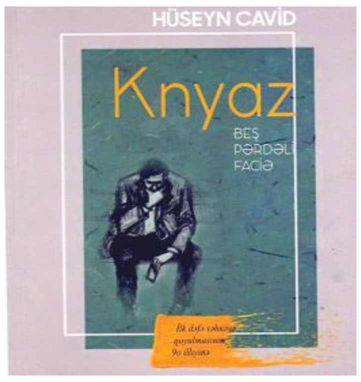

Görkəmli dramaturq Hüseyn Cavidin "Knyaz" faciəsi ilk dəfə ayrıca kitab halında nəşr olunub.

Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulan kitab AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi tərəfindən pyesin ilk dəfə səhnəyə qoyulmasının 90 illiyi münasibəti ilə işıq üzü görüb.

Kitabın tərtibçisi muzeyin direktoru, filologiya elmləri doktoru Gülbəniz Babaxanlı nəşrə yazdığı "Ön söz"də göstərir ki, 1928-1929-cu illərdə qələmə alınan "Knyaz" faciəsi Hüseyn Cavid dramaturgiyasında yeni dövrün başlanğıcıdır. Mövzusu 1920-ci illərin əvvəllərində Gürcüstan həyatından götürülən beş pərdəli pyes Cavidin yaradıcılığında möhkəm yer tutan azad sevginin və pak mənəviyyatın təntənəsi motivinin yeni şəraitdə canlandırılmasına xidmət edir. Yeni dövrü, yeni mühiti təsvir edən bu əsər ilk dəfə 90 il öncə, 1930-cu ildə Türk Bədaye Teatrında (Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında) tamaşaya qoyulub, Abbas Mirzə Şərifzadə, Mirzəağa Əliyev, Rza Əfqanlı, Rza Təhmasib, Sona Hacıyeva kimi məşhur aktyorlar səhnə əsərində rol alıblar.

Qeyd edək ki, nəşrin redaktoru AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik Teymur Kərimli, cildinin tərtibçisi isə həmin müəssisənin şöbə müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cavid Cəfərovdur.

"Ali riyaziyyat" dərsliyi çap olunub

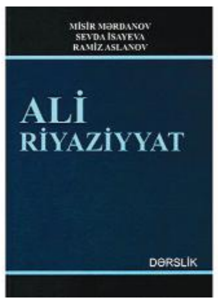

Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Misir Mərdanov, müəssisənin şöbə müdiri, professor Ramiz Aslanov və Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) dosenti Sevda İsayevanın həmmüəllifliyi ilə "Ali riyaziyyat" dərsliyi çap olunub.

Dərsliyin elmi redaktoru fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Telman Məlikovdur.

10 fəsil və 3 əlavədən ibarət dərslik Xətti cəbr və həndəsənin analitik elementləri, Riyazi analizə giriş, İnteqral hesabı, Çoxdəyişənli funksiyalar, sıralar, Kompleks ədədlər, Adi diferensial tənliklər, Xüsusi törəməli diferensial tənliklər, Ehtimal nəzəriyyəsi və Riyazi statistikanın elementləri bölmələrindən ibarətdir.

Kitab BDU-nun Kimya və Coğrafiya fakültələrinin tədris planlarına və proqramlarına uyğun yazılıb.

Dərslikdən riyaziyyat ixtisası üzrə təhsil alan və digər yaxın ixtisaslarda oxuyan tələbələr, eləcə də ali məktəblərin tələbələri və müəllimləri istifadə edə bilərlər.

"Ordumuzun yeni qələbələri şirin su ehtiyatlarının da işğaldan azad olunmasına şərait yaradıb"

Son illər ölkəmizin bəzi su hövzələrində problemlər yaranıb. Xüsusilə, bir müddət əvvəl Kür çayının suyunda kəskin azalma müşahidə olunurdu. Bu və digər şirin su hövzələrində yaranmış vəziyyətin aradan qaldırılması istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 27 iyul 2020-ci il tarixində "Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsinə dair 2020-2022-ci illər üçün Tədbirlər Planı" haqqında Sərəncam imzalayıb.

Bu sənədin icrası ilə bağlı bir sıra qurumlar kimi AMEA-nın akademik H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu tərəfindən də işlərə start verilib. İnstitutun şöbə müdiri, coğrafiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mirnuh İsmayılov "Elm" qəzetinə müsahibəsində ölkəmizin su hövzələrindəki mövcud vəziyyət və görülən işlər haqqında danışıb. Müsahibəni təqdim edirik.

- Mirnuh müəllim, ölkəmizdəki su hövzələrinin hazırki vəziyyətini ümumi olaraq necə dəyərləndirirsiniz?

- Azərbaycan Respublikası ərazisinin 60 faizdən çoxu arid və semiarid landşaftlardır. Bu ərazilərdə insanların həyat fəaliyyəti bilavasitə şirin su ehtiyatları ilə təminatla bağlıdır. Kür-Araz ovalığında kənd məskənlərinin və aqrolandşaftların yerləşməsinin təhlili göstərir ki, bu tip antropogen landşaftların lokallaşdığı sahələr Kür və Araz çayları və onlara tökülən çaylar boyunca uzanan ərazilərdir. Lakin Yuxarı Şirvan, Yuxarı Qarabağ, Baş Mil və s.magistral suvarma kanallarının çəkilməsi ilə qeyd olunan landşaftlara çaylardan kənar ərazilərdə də rast gəlinir. Bu baxımdan şirin su mənbələrində yaranan qısamüddətli problem insanların həyat fəaliyyətinin bütün istiqamətlərində ciddi problemlərə səbəb olur.

Hazırda respublikamızda kənd təsərrüfatı bitkilərinin mövsümlə əlaqədar vegetasiya dövrünü əsasən başa vurması ilə bağlı olaraq suvarma suyuna tələbat azalıb. Buna baxmayaraq, əksər çaylarımızda sululuq ekoloji normalara uyğun bərpa olunmayıb. İlin bu dövründə iqlimdən asılı olaraq bəzi regionlara düşən intensiv yağıntılar bir sıra çaylarda sululuğun artmasına səbəb olub.

- Daha çox hansı bölgələrdəki şirin su hövzələrində problemlər aydın görünür?

- Şirin su çatışmazlığından ən çox əziyyət çəkən regionlarımıza Mil, Muğan, Salyan, Cənub-Şərqi Şirvan, Qarabağ, Gəncə-Qazax düzlərini, Abşeron-Qobustan regionunun bəzi hissələrini, Lənkəran ovalığının şimal hissəsini, Acınohur-Ceyrançöl öndağlığını və s. göstərmək olar. 2020-ci ilin isti dövründə əsas böhranlı vəziyyət Neftçala və Salyan rayonları ərazisində yaranmışdı. Çünki sonuncu iki rayonun yeganə şirin su mənbəyi Kür çayıdır. Kür çayı isə bu yay Xəzər dənizinə şirin suyunu çatdıra bilməmişdi. Buradakı yeraltı sular səthə yaxın olsa da, yüksək minerallaşma qabiliyyəti onlardan məişətdə və suvarmada istifadəni məhdudlaşdırır.

- Qeyd etdiyiniz kimi bir müddət əvvəl Kür çayının suyunda kəskin azalma müşahidə olunurdu. Bununla bağlı nə deyə bilərsiniz?

- AMEA-nın akademik H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun rəhbərliyi Kür çayında problem yaranan kimi onu diqqətdə saxlayıb. Bu problemin öyrənilməsi məqsədi ilə akademik Ramiz Məmmədovun rəhbərliyi ilə institutun bir qrup alimi iyun-iyul aylarında ərazidə iki dəfə ezamiyyətdə olub.

Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, Azərbaycanın baş su arteriyası olan Kür çayında suyun səviyyəsi 2020-ci ilin iyun ayında, yəni ilin isti dövrünün başlanğıcında şirin suya tələbatın artacağının gözlənildiyi bir zamanda kəskin şəkildə aşağı düşüb.Tədqiqat apardığımız Kür çayı deltasının dəniz sahilindən çay yatağı boyunca axının əksinə olaraq Neftçala rayonunun Xıllı məntəqəsinə qədər şor dəniz suyunun yatağı tamamilə doldurduğunu müşahidə etdik.

Təkrar səfər zamanı dəniz suyunun yataqboyu Salyan məntəqəsinə irəlilədiyinin və artıq Qaralar kəndinə çatdığının şahidi olduq. Bu zaman Bakı-Astara şosse yolunun Kür çayı üzərindəki körpünün yaxınlığında apardığımız müşahidələr göstərdi ki, Qaralar kəndindən Salyana qədər olan çay yatağında çay və dəniz suyu bir-birinə qarışmış vəziyyətdədir. Lakin bu hissədə şor dəniz suyu daha ağır olduğu üçün alt qatlara enmiş, üstündə isə qismən çay suyu mövcud idi. Burada axın çox zəif olduğundan suyun bulanıqlığı xeyli azalmış, şəfaflığı artmışdı. Çayın bu hissəsində əvvəlki illərdə iyun ayında 100-150 metr enində yataqboyu bulanıq su axırdı. Müşahidə apardığımız dövrdə isə çayda suyun səviyyəsinin kəskin şəkildə azalması ilə əlaqədar olaraq yatağın sulu hissəsinin eni 4-5 metrə qədər azalmışdır. Çay yatağı boyunca ölçülərini tez-tez dəyişən uzunsov adalar və axınla əlaqəsi kəsilmiş kiçik gölməçələr əmələ gəlmişdi. Bəzi yerlərdə çay yatağının akkumulyativ sahilləri tamamilə sudan azad olmuşdu.

- Su hövzələrində yaranmış problemlərdən irəli gələrək ölkə başçısı İlham Əliyevin imzaladığı "Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsinə dair 2020-2022-ci illər üçün Tədbirlər Planı" haqqında Sərəncamın icrası ilə bağlı Coğrafiya İnstitutunun əməkdaşları bir sıra su hövzələrində tədqiqatlara başlayıblar. İlkin araşdırmalardan sonra vəziyyəti necə dəyərləndirirsiniz?

- Cənab prezidentimiz, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin qeyd etdiyiniz sərəncamı respublikamızda su ehtiyatlarının öyrənilməsi və onlardan səmərəli istifadə sahəsində köklü dəyişikliklər yaradacaq. Sərəncamda 10 yeni su anbarının yaradılması, bəzilərində yenidənqurma işlərinin aparılması, suvarma kanallarına su keçilməyən üzlüklərin çəkilməsi, suvarmada yeni texnologiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi, yeni su mənbələrinin istifadəyə cəlb edilməsi və digər kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub. Coğrafiya İnstitutu olaraq sərəncamdan irəli gələn vəzifələri yerinə yetirmək üçün bir sıra ərazilərdə araşdırmalar apardıq.

Sabirabad rayonunda Arazla Kürün qovuşduğu yerdə və ona yaxın ərazilərdə çay dərəsi boyunca apardığımız ilkin müşahidələr göstərdi ki, bu hissədə Araz çayında suyun azalması daha böhranlı vəziyyətdədir. Yatağın sulu hissəsi normal vəziyyətdən 5 dəfədən çox kiçilib. Burada da yataqda adalar və axınla əlaqəsi qırılmış, durğun sulu gölməçələr əmələ gəlib. Yatağın axın olan hissəsində suyun dərinliyi ən yaxşı halda 80-100 sm-ə çatırdı. Tədqiq olunan ərazidə əsas təhlükəli vəziyyət Araz çayında yaranmışdı. Çayın qurumuş yatağında allüvial lil çöküntüləri dərinliyi 50 sm-dən çox olan çatlarla parçalanaraq takırabənzər səth əmələ gətirib.

Hazırda Salyan rayonu ərazisində inşa edilən su anbarı və buradan qidalanan su kəmərləri Neftçala şəhəri və ətraf kəndlərə keyfiyyətli içməli su verilməsinə imkan yaradacaq.

- Ötən günlərdə ordumuzun Suqovuşan kəndini işğaldan azad etməsi nəticəsində 28 ildən sonra Tərtər çayına suyun ötürülməsi bərpa olundu. Bu hadisə şirin su ehtiyatlarımızın da işğaldan azad olunması anlamına gəlirmi?

Kiçik Qafqaz dağlarının Murovdağ silsiləsindən cənubda qalan hissəsinin bütün çayları, gölləri və bulaqları uzun müddət erməni işğalında olmuşdu. Ermənilərin buradakı torpaq-bitki örtüyünə vəhşicəsinə müdaxiləsi, meşələrin qırılması, otlu-kolluqların intensiv yandırılması, hərbi istehkamların qurulması və s. son nəticədə səth axınının pozulmasına, çayları qidalandıran bulaqların qurumasına səbəb olub. Bu da aşağı axında çayların qurumasına və ya kəskin şəkildə suyunun azalması ilə nəticələnmişdir.

Qarabağ düzündən axan və mənbəyi erməni işğalı altında olan Xaçınçay tamamilə qurumuş, çay yatağı isə zibilliyə və qumçınqıl karxanasına çevrilmişdir. Hətta ilin yağıntılı dövründə Xaçınçayın dərəsində axının əmələ gəlməsi probleme çevrilib. Yaxın keçmişə qədər Xaçınçay çox qiymətli saqqız ağacından ibarət düzən meşə ekosistemlərinin inkişafında mühüm rola malik olmuşdur.

Son günlər ordumuzun Suqovuşan istiqamətindəki uğurlu döyüş əməliyyatları su ehtiyatlarımızın işğaldan azad olunması istiqamətində böyük qələbənin başlanğıcıdır. Buradakı su anbarlarından mənbəyini götürən suvarma kanallarımız uzun illərdir suya həsrət qalmışdı. Bu da Qarabağ düzündəki əkin sahələrinin suvarılmasında çətinlik yaradırdı. Ordumuzun yeni uğurları şirin su ehtiyatlarımızdan səmərəli istifadə etməyə kömək edəcək.

- Şanlı ordumuz Xudafərin körpüsü üzərində də artıq Azərbaycan bayrağını sancıb. Bu tarixi körpünün işğaldan azad olunmasının ölkəmizin şirin su ehtiyatlarına müsbət təsir edəcəyi şübhəsizdir. Bu ərazidə Araz çayı üzərində qurulan "Xudafərin" və "Qız Qalası" hidroqovşaqlarının və su elektrik stansiyalarının əhəmiyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Ordumuzun yeni qələbələri şirin su ehtiyatlarının da işğaldan azad olunmasına şərait yaradıb. Ən son uğurlu döyüş əməliyyatları nəticəsində Araz, Həkəri, Oxçuçay, Bəsitçay, Bərgüşad, Köndələn və s. çaylarımız düşmən işğalından qurtarılıb. Araz çayı üzərində İranla birlikdə tikilməsi nəzərdə tutulmuş "Xudafərin" su anbarı və "Qız qalası" hidroqovşağı Arazboyu düzənlik ərazilərdə 75 min ha əkin sahəsini suvarmağa imkan verəcəkdir. Bu su anbarında qurulacaq stansiyanın elektrik enerjisi istehsal gücü 102 MVt hesablanıb.

Müsahibəni apardı:
Samirə QULİYEVA
"Elm"

MERİDİAN

Havanın çirklənməsi COVID-19-dan ölüm hallarını artıra bilər

"Cardiovascular Research" jurnalında (Avropa Beynəlxalq Kardioloqlar Cəmiyyətinin jurnalı) dərc olunmuş beynəlxalq araşdırmaya əsasən, havanın uzun müddət ərzində çirklənməsi bütün dünyada COVID-19-dan ölüm riskini orta hesabla 15 faiz artıra bilər.

Tədqiqatda erkən ölümlərə səbəb olan havanın çirklənməsinin yeni növ koronavirusdan ölüm hallarına təsir dərəcəsi müəyyənləşdirilib.

Almaniyanın Mayns şəhərindəki Kimya İnstitutunun professoru Maks Plankın və onun həmkarlarının fikrincə, bu məsələdə Avropanın payı 19 faiz, Şimali Amerikanın 17 faiz, Şərqi Asiyanın isə 27 faiz təşkil edir.

Alimlərin hesablamalarına görə, havanın uzun müddət ərzində çirklənməsi COVID-19 səbəbindən baş verən ölüm hallarının Braziliyada 12, Portuqaliyada 11, İspaniyada 9, İtaliyada 15, Çexiya Respublikasında 29, Çində 27, Almaniyada 26, İsveçrədə 22, Belçikada 21, Hollandiyada 19, Fransada 18, Böyük Britaniyada isə 14 faiz artmasına gətirib çıxara bilər.

Tədqiqatçılar hesablama aparmaq üçün çirkləndirici kiçik hissəciklərə (PM2,5), torpağın çirklənməsinə və nəzarət şəbəkəsinə dair məlumatları peyk məlumatları ilə birləşdiriblər. Bununla yanaşı, müəlliflər sözügedən yoluxma və yeni növ koronavirus səbəbindən baş verən ölüm halları arasındakı birbaşa səbəb-nəticəni müəyyənləşdirməyiblər.

Tədqiqatçıların sözlərinə görə, çirkləndirici hissəciklər hüceyrələrin səthində yerləşən və yeni koronavirusun xəstələrə yoluxma prosesində iştirak edən ACE-2 reseptorunun aktivliyini artırır.

Tədqiqatda təmiz və bərpaolunan enerji mənbələrinə - yaşıl iqtisadiyyata keçidin havanın keyfiyyətinə və ətraf mühitə faydalı təsir göstərə biləcəyi xüsusi qeyd edilib. Alimlər əmin olduqlarını bildiriblər ki, yaşıl iqtisadiyyata keçid bütün dünyada iqlim dəyişikliyini məhdudlaşdıraraq yerlərdə insanların sağlamlığına kömək edəcək.

"Google Maps" koronavirusla bağlı məhdudiyyətlər barədə xəbərdarlıq edəcək

"Google Maps" proqram əlavəsi yaxın vaxtlarda istifadəçilərə yeni xidmət təqdim edəcək: onlar koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar müxtəlif ölkələrdə hərəkətlərə məhdudiyyətlər barədə xəbərdarlıq ala biləcəklər.

Yeni xidmət insanların çox toplaşdığı yerlər, tibb müəssisələri və testləşdirmə mərkəzləri barədə bildirişləri təqdim edəcək. Koronavirus pandemiyası dövründə insanların izdiham şəklində toplaşmaqda davam etməsi səhiyyə sektorunun nümayəndələrini yenə narahat edir.

Şirkətin bəyanatında deyilir: "Google Maps" proqram əlavəsinin "Android" və "iOS" əməliyyat sistemləri üçün sonuncu versiyasında təqdim olunan funksiyalar avtomobildə və ya ictimai nəqliyyatda səfər etməli olan istifadəçinin vacib informasiyanı asanlıqla tapmasına kömək edəcək. Yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən tətbiq edilmiş məhdudiyyətlər tranzit xidmətlərinin fəaliyyətinə təsir göstərdiyi və ya sizdən ictimai nəqliyyatda maska taxmağınız tələb edilən hallarda bu bildirişlər sizin müvafiq qaydada hazırlaşmağınıza kömək edəcək".

Müsabiqə

Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutu

AMEA-nın akad. M.Nağıyev adına Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutu aşağıda qeyd olunan müəyyən vəzifəni tutmaq üçün müsabiqə elan edir:

"Ekoloji kataliz" laboratoriyası üzrə: *böyük elmi işçi 1-yer*

Müsabiqədə kimya elmləri sahəsində elmlər və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə malik olan şəxslər iştirak edə bilərlər.

Sənədlər müsabiqənin tələblərinə uyğun olaraq, elan dərc edilən gündən etibarən bir ay müddətində aşağıdakı ünvana təqdim edilməlidir:

AZ 1143, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti, 113.
Tel.: (+994 12) 539 38 71

Redaksiya heyəti:
Ramiz Mehdiyev, İsa Həbibbəyli, İbrahim Quliyev, Tofiq Nağıyev, Dilqəm Tağıyev, Nərgiz Paşayeva, İradə Hüseynova, Rasim Əliquliyev, Əminağa Sadıqov, İsmayıl Hacıyev, Fuad Əliyev, Cəmil Əliyev, Gövhər Baxşəliyeva

Baş redaktor: Ağahüseyn Şükürov

Ünvan: AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi 30.
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti
e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com
Qəzet "Elm" qəzetinin redaksiyasında yığılır və "Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunur.
Sifariş: 2497 **Tiraj: 2000** **Qiyməti: 50 qəpik**

НАУКА ELM

Сила в науке...

Низами Гянджеви

Орган Президиума Национальной академии наук Азербайджана

№ 19 (1254) ❖ Пятница, 30 октября 2020 года ❖ Газета выходит с 1984 года

Выступить единым фронтом

Мировое сообщество должно разоблачить военные преступления армянской военщины

Нагорно-карабахский конфликт является кровоточащей раной для Азербайджана, которая была нанесена почти тридцать лет назад и которая не затянулась до сих пор, поскольку живет в сердцах миллионов людей и коснулась буквально миллионов семей. Кроме того, нагорно-карабахский конфликт является той горячей точкой Южного Кавказа, которая в любой момент может вспыхнуть снова. И это мы в очередной раз можем наблюдать вот уже ровно месяц, с 27 сентября.

Для нашей страны чрезвычайно важно прорвать информационную блокаду вокруг нагорно-карабахского конфликта, которая построена как в российском, так и мировом информационных сообществах одной из сторон конфликта, а конкретно - армянской. Всем хорошо известно, насколько влиятельна армянская диаспора в средствах массовой информации России и мира, в экспертном сообществе как академическом, так и медийном. Все хорошо видят огромное представительство армянской диаспоры, например, на политических ток-шоу на российском телевидении, откуда и получают информацию миллионы людей. Все знают, какие влиятельнейшие позиции занимают в российском информационном пространстве такие видные медиа-менеджеры и известные журналисты, как Маргарита Симонян, Роман Бабаян, Армен Оганесян, Семен Багдасаров и многие другие.

Переговоры утратили сущность

В результате сложилась ситуация, когда мировое общественное мнение не имеет всей полноты информации по нагорно-карабахскому конфликту. Именно прорвать эту информационно-экспертную блокаду стало приоритетной задачей последних дней для Национальной академии наук Азербайджана. И именно руководитель главного научного ведомства страны академик Рамиз Мехтиев одним из первых сделал заявление для СМИ, в котором обратился к мировому сообществу, руководителям ведущих международных организаций с призывом потребовать политической и правовой оценки этнического террора, совершенного Арменией против мирного населения нашей страны. "Сохранять молчание и игнорировать государственный террор, осуществленный Арменией в XXI веке - значит нарушать все человеческие ценности и правовые нормы, которые человечество приобрело до сих пор. Мировое сообщество должно понять, что если не прекратить преступную деятельность военно-политического руководства Армении, Южный Кавказ может стать ареной большой и страшной войны. Хочется верить, что мировое сообщество, отбросив двойные стандарты и неуместное предубеждение, руководствуясь совестью и чувством справедливости, предпримет практические шаги по разоблачению на международной арене военных преступлений, совершенных армянским руководством. От этого зависит установление прочного мира в регионе", - говорится в заявлении президента НАНА.

По примеру академика Мехтиева, традицию прорыва информационной блокады переняли и другие учреждения Академии наук. Так, научный сотрудник отдела истории и экономики арабских стран Института востоковедения им. академика Зии Буньядова НАНА Самид Багиров, продолжая информировать мировую арабоязычную общественность о реалиях Азербайджана, последних событиях в Карабахе и военных преступлениях, совершенных армянской армией в расположенных далеко от фронта городах и регионах нашей страны, рассказал о реалиях Карабаха на иракском канале Al Itticah.

Другой сотрудник этого института Эльнур Мустафаев в интервью телеканалу Al Arabiya tv проинформировал широкую аудиторию о провокационных действиях армянских политических и военных властей, оккупации древних азербайджанских земель Карабаха и территориальных претензиях к странам региона. В то же время азербайджанский востоковед в своем интервью подчеркнул, что в результате противозаконных действий Армении, не соответствующих никаким юридическим нормам, дипломатические переговоры утратили свою сущность, и Азербайджанское государство и славная армия в состоянии освободить все оккупированные территории. "Окончательное решение вопроса возможно исключительно в рамках территориальной целостности Азербайджана", - резюмировал он.

Руководствуясь совестью и справедливостью

Через несколько дней Эльнур Мустафаев дал интервью ливанскому телеканалу Al Mayadin, в котором подробно рассказал о военных провокациях правительства Армении, об обстреле мирных жителей из запрещенного оружия, а также о материальном и моральном ущербе, нанесенном мирным жителям в результате обстрелов населенных пунктов баллистическими ракетами.

Трудно переоценить и роль азербайджанских историков в деле доведения правды до мирового сообщества. Так, широкий общественный резонанс вызвала статья ведущего научного сотрудника отдела истории религии и общественного мнения доктора философии по философии доцента Эльвусала Мамедова "Депортация азербайджанцев из Армении в XX веке", опубликованная на египетском сайте aldiplomasy.com.

Позицию нашей страны на международном уровне отстаивают даже ботаники. К примеру, во время очередного заседания Совета организаций-членов консорциума "Мировая флора онлайн" на платформе Zoom, в котором принял участие заведующий отделом Института ботаники НАНА доктор философии по биологии доцент Рашад Салимов, были заслушаны доклады о внесении изменений в номенклатуру классификации цветковых растений Системой таксономических экспертов (TEN), обработке и оцифровке таксономических данных на веб-портале, новых предстоящих задачах.

В своем выступлении доцент Салимов отметил, что информация о территории и растительном мире нашей страны серьезно искажена в веб-порталах некоторых организаций, и при помощи доказательной базы аргументировал, что их использование в таком виде ненаучно и вообще - недопустимо. С позицией азербайджанского ученого единодушно согласились признанные эксперты мировой флористики, сопредседатели Совета - доктор Питер Уайз Джексон и доктор Пьер-Андре Луазо.

Бесспорно, заявление азербайджанским ученым своей гражданской и научной позиции на столь престижном международном мероприятии дорогого стоит: это чрезвычайно важно с точки зрения, мягко говоря, непростой ситуации в регионе.

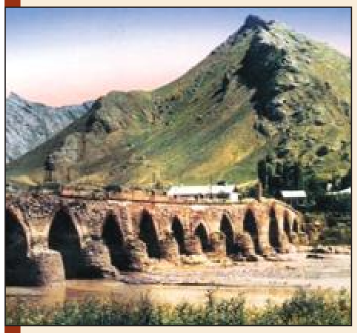

Флаг - над руинами Джебраила

стр. 10 ⇨

Время менять статус-кво

стр. 11 ⇨

Конец геноциду топонимов

стр. 12 ⇨

Взыскать ущерб

стр. 12 ⇨

Сны о

Нет ничего дороже

В числе значимых успехов на фронте, о которых мы узнаем из телепередач, информагентств и из Twitter главы государства - освобождение целого ряда оккупированных районов. Самым первым был деоккупирован Джебраильский район, затем Физулинский и Зангиланский.

Предки заслуженного художника Азербайджана Сейфаддина Мамедвелиева, да и он сам, - родом из джебраильского села Беюк Мерджанлы, расположенного неподалеку от того самого, знаменитого Джоджук Мерджанлы, освобожденного в апрельских боях 2016 года. Сам Сейфаддин муаллим уже не одно десятилетие живет в Баку, с 1967 года работает в Институте рукописей Национальной академии наук главным художником-реставратором. И это несмотря на почтенный возраст: через четыре года ему исполнится 90 лет.

Флаг - над руинами Джебраила

Первое, что сделал Сейфаддин Мамедвелиев, бакинец в первом поколении, услышав радостную весть об освобождении своей малой родины - заплакал, конечно. Почти шестьдесят лет жизни в столице не выветрили из памяти живописный район, располо-

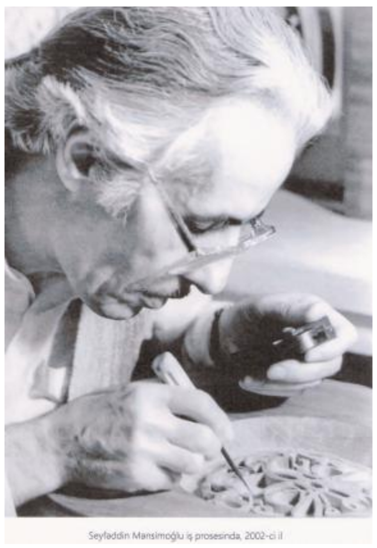

женный в юго-западной части страны, в горах Малого Кавказа, на юге граничащий с Ираном, на юго-западе - с Зангиланским, на западе - Губадлинским, на востоке - с Физулинским и на севере - Ходжавендским районами. По данным на 1979 год, в районе проживало 43 047 человек. Из них азербайджанцы 98,5%, русские 1%, армяне 0,1%, лезгины 0,1%.

23 августа 1993 года территория Джебраильского района была оккупирована армянскими войсками, и с тех пор находилась под управлением армян как часть Гадрутской области самопровозглашенной Нагорно-Карабахской Республики. Полностью разрушен район площадью 1050 квадратных километров, в котором остались 72 общеобразовательные школы, 8 больниц, 5 мечетей, 2 музея, 120 исторических памятников, 149 культурных центров и около ста сел. Район практически обезлюдел.

И спустя ровно 27 лет, 27 сентября 2020 года Министерство обороны Азербайджана сообщило о взятии под контроль джебраильских населенных пунктов - Беюк Мерджанлы и Нюзгер, 3 октября - Мехдили, Чахырлы, Ашагы Маралян, Шейбей и Гуйджаг, через день - Кархулу, Шукюрбейли, Юхары Маралйан, Чаракан, Дашкесан, Хоровлу, Махмудлу, Джафарабад, Деджал. В этот же день, 4 октября Президент Азербайджана Ильхам Алиев заявил, что азербайджанская армия взяла под контроль города Джебраил - административный центр района. Через пять дней все сайты информагентств облетели кадры с водружением флага Азербайджана над руинами райцентра, еще через пять дней Минобороны Азербайджана распространило видеорепортаж, снятый в Джебраиле, на котором отчетливо видно, что город контролируется нашими войсками.

Все это время семья Мамедвелиевых живет с ощущением долгожданного счастья. "Если выпадет случай поехать на родину, - говорит он со слезами на глазах, - опущусь на колени и поцелую родную землю, ведь в ней похоронены мои предки и моя доченька".

Мы сидим в гостеприимном доме Сейфаддина муаллима, пьем чай с медом и печеньем, ведем неторопливую беседу. Оно и понятно: в таком возрасте все делается размеренно, неспешно. О джебраильском селе с теплотой рассказывает и супруга нашего героя - Фирангиз ханым, в 1961 году вошедшая невесткой в семью худощавого джебраильского паренька. Бакинка, красавица-блондинка с голубыми глазами, не раздумывая ответила тогда согласием на его предложение руки и сердца. Почти шестьдесят лет прожито в счастливом браке, в следующем году будут отмечать бриллиантовую свадьбу. Годы семейного счастья были омрачены только гибелью дочери (младшая дочь Тебессум умерла в 1984 году в возрасте 19 лет) и исчезновением старшего сына Фахраддина, талантливого художника, исторические полотна которого кажутся созданными с натуры очевидцем событий (в ноябре 1993 года, будучи студентом 4-го курса Института искусств им. М.Алиева, он вышел из дома и не вернулся. Поиски оказались напрасными).

В мастерской отца, резчика по дереву, и в трехкомнатной "хрущевке" - картины, поражающие остротой сюжетов и тщательной отработкой кистью каждой детали. Восточный колорит, история древних государств - в том числе и Азербайджана, битвы, великие личности, поистине философский взгляд на реально имевшие место события поражают воображение. Художник словно сам был их очевидцем, словно рисовал с натуры.

Две жизни - одна судьба

Даже не верится, что все эти полотна создал наш современник, да еще такой молодой. Его талант проявился еще в раннем детстве. Конечно, влияние отца было явным, но Фахраддин не очень увлекался прикладным искусством - он гораздо больше любил рисовать. Став постарше, Фахраддин познакомился с известными художниками и поэтами того времени, которые бывали гостями у них дома - Бахтияром Вахабзаде, Ибрагимом Ахрари и другими. И все же именно история была главной в творчестве Фахраддина, во многих картинах есть сюжеты исторических сражений. Это "Битва Шаха Исмаила Хатаи и Шейбани-хана" (1978-1979), "Взятие Константинополя", "Поход Надир шаха в Индию" (1983-1984), линогравюра "Пробуждение народа" (1986-1987) и др.

Азербайджан потерял талантливого художника. Его отец говорит об этом так: "Я горюю, что потерял сына, но еще больше горюю, что потерян большой талант. Когда я смотрю на его картины, мне кажется, что мой сын прожил 50-60 лет, а не 31 год. Он словно знал, что ему недолго жить, и торопился успеть как можно больше".

Сам же Сейфаддин муаллим - заслуженный художник страны, его работы (резьба по дереву) не раз украшали выставки и в Азербайджане, и за его пределами - Саудовская Аравия, Тунис, Франция, Турция, Иран. В Берлине, в Музее исламской культуры до сих пор остаются две его известные работы. На киностудии "Азербайджанфильм" о нем снят документальный фильм "İki ömür" (Две жизни"). Название символично. "Первую жизнь дереву дает природа, - объясняет Сейфаддин муаллим, - а потом, когда оно высыхает, жизнь в него вдыхает художник. Вот так и начинается вторая жизнь дерева".

Из высохших веток ореха (он любит работать именно с этим деревом) вырезает уникальные вещицы, которыми украшены и мастерская в Институте рукописей, и небольшая бакинская квартирка, и выставочные экспозиции. Хотя заниматься этим искусством Сейфаддин муаллим начал довольно поздно, в 48 лет, уже реставрируя старинные институтские фолианты. Там же попробовал вырезать на дереве буквы арабского алфавита, очень скоро достигнув совершенства. Теперь его признают пионером в этом начинании: до него в мире никто не делал этого.

Интересуюсь, продает ли он свои произведения. На что художник с долей юмора отвечает: "Не продаю, у кого есть деньги - нет вкуса, у кого есть вкус - нет денег". А вот всех желающих научиться этому искусству - обучает с удовольствием.

Рассказывая о своей долгой жизни, такой трудной и такой яркой, самой главной чертой, характеризующей настоящего человека, считает справедливость. И на вопрос, снится ли ему родное село, отвечает положительно. "Только снится мне Джебраил не поверженный, не затоптанный армянским сапогом. В своих снах я вижу его таким, каким видел наяву - с удивительными горными родниками, весело журчащими и стекающими вниз, с безоблачным небом". И подводя итог нашей беседе, философски заключает: "Из-за любви я готов умереть, но если из-за свободы надо будет переступить через любовь, я это сделаю не задумываясь. Потому что нет ничего дороже свободы родной земли".

Долгий путь под проливным дождем

“Evimizin divarını öpdüm, qapısını açarladım, uşaqlığımı orada dəfn edib gəldim”. Эти слова написала на своей странице в

Facebook Тарана Шукюрлю, руководитель пресс-службы Института языкознания НАНА. Можно было, конечно, перевести эти слова, и получилось бы "Я поцеловала стены нашего дома, закрыла двери и похоронила там свое детство". Но никакой перевод не передаст той глубины, того отчаяния и боли, как оригинал.

Когда Тарана узнала об освобождении родного Зангилана, который армяне успели переименовать в Ковсакан, не смогла сдержать слез. "Я в это время была в маркете, мне с поздравлениями позвонила подруга и сообщила,

что только что Президент Ильхам Алиев официально объявил об освобождении Зангилана. Я так рыдала, именно рыдала, а не просто плакала. Продавцы и покупатели поспешили ко мне на помощь, а узнав, в чем дело, тоже заплакали вместе со мной. Я потом долго в тот маркет не могла зайти, стеснялась. Ту ночь провела без сна, не могла ни есть, ни пить, в голове стучала одна-единственная мысль: моя мечта сбылась, мой родной Зангилан снова вернулся к нам! Как мы все благодарны за это нашему дорогому Верховному главнокомандующему!".

В кабинете институтского отдела тюркологии, где работает доцент Тарана Шукюрлю, кандидат философии по филологии, на видном месте - карта региона, в которой она ориентируется как в собственных апартаментах. Показывает: "Вот видите, вначале идет Бейлаган, затем - Физули, Джебраил, а Зангилан - самая крайняя южная точка, на самой границе с Ираном".

Отсюда 29 октября 1993 года ушли последние беженцы, вырвавшись из 67-дневной блокады. Произошло это благодаря общенациональному лидеру, которому удалось договориться с руководством Ирана о временном открытии границ (чтобы пропустить беженцев) и уменьшении уровня воды в Аразе (чтобы можно было перейти реку и оказаться на безопасной территории).

Семье Тараны - родителям, старшему брату и младшей сестренке, а также родственникам (дяди-тети-племянники - в общей сложности порядка десяти человек) повезло, им удалось проделать этот долгий путь хоть и под проливным дождем, но на грузовике. А многие люди просто шли по ледяной воде Араза, неся в руках самое ценное, что есть у человека - своих детей. Небеса обрушивались на них невиданным доселе ливнем, но иного выхода у них не было - надо было спасаться во что бы то ни стало, чтобы спустя почти тридцать лет произнести: "Eşq olsun, Cənab Prezident!".

Рассказывая об этом, Тарана уносится мыслями в то далекое время, в тот далекий рубеж, который поделил ее жизнь на "до" и "после". Вспоминает, как при первых же звуках сирены бежали в подвал дома, ставшего бомбоубежищем, как при тусклом свете керосиновой лампы коротали ночи за разговорами с соседями. А потом был Баку, и для нее, десятилетней девочки, началась другая жизнь - в большом красивом городе, где, несмотря на осень, было тепло, солнечно, тепло, где почти всегда горел свет и из кранов текла вода. Где жили родственники, приютившие ее семью и окружившие их своей заботой. За эти почти тридцать лет Тарана окончила филфак БГУ, стала тюркологом, защитив кандидатскую диссертацию, посвященную основным направлениям азербайджано-узбекской терминологии, на подходе уже и докторская - по тематике турецкого языка.

Занги, Зангилан, Зангибасар

Все эти годы она неустанно на всех информационных ресурсах - телевидение, радио, газеты, информагентства - рассказывала о родном крае - Зангибасаре. И не только о красотах его природы, удивительных людях, но и о своих научных исследованиях. "Зангилан с древних времен был заселен тюрками, - поясняет ученый-лингвист. - Это подтверждает и название района, и название этноса: во многих источниках слово "зангилан" напрямую связано со словом "занги", это же относится и к названию реки. Зангиланцы жили у подножия горы Агрыдаг, их владения простирались вплоть до самых степей Туркестана".

Карабахе
свободы родной земли

С огромной болью она перечисляет исторические памятники, оказавшиеся в оккупации: могила Шарифана, один из средневековых архитектурных памятников (XII-XIII в.в.). В 1974 году во время исследований Института истории АН Азербайджана были обнаружены руины средневекового города, известного как Шахри-Шарифан. Далее - Мавзолей Мамедбейли, датируемый XIV веком: он был построен из белого камня в 1304 году, его отличают восьмиугольные гробницы, характерные для азербайджанской архитектуры. Ну и конечно, Камень Кероглу на вершине Агоюга и башня Хаджаллы - все это часть материальной культуры Азербайджана. К слову, в Зангилане, утверждает Тарана, есть башни, похожие на Гызгаласы (Девичью башню).

Одним словом, молодому перспективному ученому и горячему патриоту будет чем заняться по возвращении на родину, ведь работы - непочатый край. "Первым делом пойду в наш дом, который снится мне все эти годы, и конечно, пойду на могилу своего деда. От прежней жизни у меня остались только ключ от дома и маленькие часы - все, что удалось взять с собой. Это самые дорогие реликвии моей родины".

Горькие воспоминания о войне - это самые разрушительные воспоминания о детстве, формирующие психику и дальнейшее развитие человека. Война - самая страшная и самая несправедливая вещь на свете, это не только столкновение двух государств и двух армий, это сшибка культур, мировоззрений, это одна большая психологическая травма, где память детская цепко удерживает вой сирены, разрывы снарядов, полутемный подвал, плачущих детей и тревожные глаза матерей. "Я до сих пор и пяти минут не могу оставаться в темноте", - говорит Тарана, на миг превращаясь в школьницу из осажденного Зангилана, которая мысленно успокаивает четырехлетнюю плачущую сестренку, уговаривая, что все будет хорошо и они обязательно вернутся домой. К себе домой.

***

Для ведущего научного сотрудника Института литературы им.Низами Национальной академии наук доктора философии по филологии Ильхама Мамедли радость победы, радость освобождения родного Кяльбаджара - еще впереди. Это обязательно случится, уверен ученый, ведь соседние районы уже очищены от вражеского сапога, теперь очередь за остальными.

Ильхам Мамедли родился в кяльбаджарском селе Бязирхана в 1963 году. Это совсем близко от границы с Арменией. Отслужил в армии, поступил на факультет журналистики Бакинского госуниверситета, да так и остался жить в Баку. Здесь для него открывалось широкое поле деятельности - газеты "Hər gün", "Azərbaycan XXI əsr", "Bütöv Azərbaycan" - в этом печатном издании он работает до сих пор, являясь его главным редактором и сочетая журналистскую деятельность с научными исследования-

ми в Институте литературы. Именно здесь он десять лет назад защитил кандидатскую диссертацию, посвященную кяльбаджарской литературной среде XX века.

Время менять статус-кво

Несмотря на то, что из своего родного села - такого же древнего и знаменитого, по его словам, как Азых или Гобустан, он уехал более полувека назад, но в нем до самой оккупации оставались все ближайшие родственники - родители, три брата и три сестры. Большая дружная семья вместе переживала все тяготы пятилетней блокады - без света, газа, воды. И март 1993 года, когда они отметили Новруз байрамы, стал последним праздником на родине. Буквально сразу после него, 29 марта ситуация сильно ухудшилась, началось массированное наступление армян, и кяльбаджарцам пришлось в спешном порядке покидать свои дома - выскакивая из них в чем были одеты - и прямиком через вершины Муровдага держать путь в тертерские и бардинские села, а далее - Гянджа, Сумгайыт, Баку...

По заснеженным перевалам (а март в тех краях еще зима) шли долго, почти неделю, унося с собой только документы, немного продуктов и память о родине. Вот как об этом писали СМИ: "Оккупация армянскими бандформированиями Кяльбаджарского района сопровождалась бесчеловечными массовыми преступлениями против местного населения. Оккупация района началась с двух сторон: из НКАО и одновременно с территории Армении, нарушив государственную границу Азербайджана. В результате этих стремительных действий судьба гражданского населения стала трагической. Все вертолетные площадки обстреливались, а прорвавшимся вертолетам не повезло: уже в воздухе с людьми на борту их сбили армяне. Для беженцев осталась только одна дорога жизни - через Муровдаг. Перевал был еще закрыт снегом, но люди шли. У них не было другого выбора. Это был страшный исход: старики, женщины, дети. Пробиваясь сквозь снег и туман, обмороженные женщины несли детей, старики в полуобморочном состоянии несли пожитки. Непогода мешала армянам вести прицельный огонь. Тогда они предприняли попытку закрыть перевал - слева, прямо на дорогу выскочили два армянских танка Т-72. Они стали стрелять по безоружным людям из крупнокалиберных пулеметов в упор. Потом, когда сошел снег, сколько вокруг было найдено тел мертвых женщин, детей, и многие погибли не от пуль, а просто замерзли, ведь большинство были одеты лишь в то, в чем выскочили из дома".

Ильхам муаллим с горечью говорит, что сожалеет об одном - что не удалось забрать библиотеку (порядка 3 тысяч книг) и альбомы с фотографиями, в которых вместилась вся их прежняя жизнь. О том, что они могут быть целыми и дожидаться своих хозяев, учитывая звериную сущность армянского фашизма, не стоит и надеяться.

Ну а дальше беженцев ждала незавидная участь: кого-то приютили родственники, кто-то поселился в палаточных городках, хлебнув все тяготы и все испытания того времени. Родственники Ильхама Мамедли поселились у него, стали внедряться в новые обстоятельства, в новую жизнь. Молодое поколение получило образование, стали врачами, учителями, инженерами. Те, кто постарше, не выдерживали разлуки с родиной. Первым - через три года - ушел отец Ильхама Мамедли, далее - его братья. Перед смертью все наказывали: как освободят Кяльбаджар, перезахороните на родине.

Когда район освободят, говорит Ильхам муаллим, он обязательно вернется туда. "Вот только докторскую диссертацию закончу и поеду в родную сельскую школу преподавателем азербайджанской литературы, - делится будущий сельский учитель. - Мы об этом мечтаем всей семьей, каждый вечер просматривая через спутник родные места".

И это неудивительно, ведь Кяльбаджар, самый высокогорный район Азербайджана, находится на высоте горы Джамышдаг (3724 м), а большую часть его территории занимает лес. А о минеральных источниках, золотодобывающей промышленности, целебной воде "Истису" и других кладовых природы и говорить не приходится. Конечно, такие красоты приглянутся кому угодно, вот и армяне со своей бредовой идей о "великой армении" даже переименовали Кяльбаджар в Карвачар, и подсуетились, в Википедию вписали этот вариант. Похоже, пришло время исправлять эту ошибку. Конечно, никакой это не Карвачар, а самый настоящий Kəlbəcər rayonu, Азербайджанская Республика (и восклицательный знак)!

Еще немного, еще чуть-чуть

Джемаледдину Гасанову всего 46 лет, но выглядит он на все 60. Это печать сражений, которая отразилась на усталом лице ветерана первой карабахской войны. Сейчас Джемаледдин с семьей живет в гаджикабульском селе Навахи, что в 100 километрах от Баку. Родное губадлинское село Гиясли семья покинула в 1993 году, когда район полностью перешел под контроль армянских вооруженных формирований. Сам Джемаледдин на тот момент служил в армии - в Баку, охранял Центральный военный госпиталь. В 1992 году добровольцем ушел на фронт. Пехотинцем, старшим сержантом прошел через Губадлы, Физули, Лачин. Через два года окончил краткосрочные офицерские курсы, стал лейтенантом, и

снова фронт, ранение (тяжелая контузия). Второе ранение получил в 1998 году, перемирие, как и сейчас, и тогда было только на бумаге: враг стрелял, стреляет сейчас и будет стрелять всегда, если его не остановить.

До самого конца первой карабахской войны был разведчиком, командиром разведгруппы. О войне рассказывает неохотно, как и большинство разведчиков. Все больше о своих товарищах, о том тяжелейшем времени и бремени, выпавшем на долю наших граждан, ставших заложниками армянского сепаратизма. С любовью и грустью вспоминает своего командира, погибшего у него на руках - о Джалале Сулейманове. Именем друга он назвал сына своего брата. Заметно оживляется, когда рассказывает о Гияслы - горы, леса, воздух, все несравненное. Говорит, что в тех горных речушках водилось более 50 (!) видов форели.

Джемаледдин Гасанов - президентский стипендиат, за безупречную службу награжденный несколькими правительственными наградами. К нам в редакцию он приехал со всеми своими медалями - по нашей настойчивой просьбе. Долго не хотел прикреплять на пиджак, когда фотографировали, тоже пришлось уговаривать. Скромный парень, разведка не привыкла светиться.

Однако, каким бы неразговорчивым он ни был, все же один случай из боевой жизни рассказал. Три дня сидели в тылу врага, следили с высоты за передвижением оккупантов из резервного табора. Задача была - взять "языка". Хитро, по-военному заманили в ловушку автомобиль с высокопоставленными офицерами, убили водителя из пистолета с глушителем - чтоб не привлекать внимания и не делать шуму, затем быстрый рывок и умелыми действиями бойцов нейтрализованы начальник штаба батальона в звании майора, прапорщик и рядовой. Потом еще несколько дней сидели в лесу ниже травы тише воды, пока не закончились поиски пропавших. Впрочем, долго-то их никто и не искал.

Он ненадолго замолкает, смотрит куда-то вдаль, потом произносит: "Я не могу вам подробно рассказывать, что видел в Мадагизе (Суговушан) беременных женщин с распоротыми животами и рядом их нерожденных младенцев, а наши солдаты, увидев полуголую армянку, отдавали ей свою одежду, чтоб стыд прикрыть и чтоб холодно не было - мы же не фашисты".

Сейчас семья Гасановых живет в собственном доме, подаренном главой государства в 2009 году. Он пенсионер, инвалид 2 группы.

Наша беседа с ним состоялась через несколько дней после освобождения Джебраила. Прощаясь, выразили надежду - к тому времени, как материал будет готов к печати, возможно и Губадлы будет освобожден. "Мои ребята, мои солдаты - сейчас офицеры, воюют на фронте. Уверен, что победят".

Так оно и случилось: 25 октября азербайджанская армия освободила несколько сел Зангиланского, Джебраильского и Губадлинского районов и город Губадлы. Теперь там, как написал Президент Азербайджана Ильхам Алиев на своей официальной странице в "Твиттер" будут развиваться аграрная, строительная, обрабатывающая и добывающая промышленности.

Как Кяльбаджар и Зангилан, Губадлы отличается своими залежами полезных ископаемых - пиленым, облицовочным, цветным и строительным камнем, глиной, а также запасами пресных подземных вод. Каждый из этих ресурсов является одной из основных особенностей, отличающих Кяльбаджар-Лачинский экономический район от других. А месторождение агата, расположенное в этом районе, считается одним из редких. Эта зона, отличающаяся от других рядом экономических преимуществ, будет играть серьезную роль в экономическом и инклюзивном развитии Азербайджана, полагают эксперты.

Освобожденный Губадлы. Вид из космоса

А что армяне? "Сегодня мы переживаем одну из самых позорных и разрушительных страниц своей истории. Под угрозой находится будущее Армении и армян. Можно ли изменить ситуацию, повернуть все вспять? Да! Но не при существующем правительстве. Оно должно уйти в отставку. Это единственный путь спасения. В противном случае мы можем потерять все", - пишет бывший премьер-министр и министр обороны Армении, председатель партии "Национально-демократический союз" Вазген Манукян. В этом и заключается та самая сермяжная правда, позволяющая трезво оценивать ситуацию.

А для нашей победоносной армии впереди еще - бои за освобождение остальных районов Нагорного Карабаха и Кяльбаджара. А там и до Лачина - рукой подать. Еще немного, еще чуть-чуть, и тогда наши сны о Карабахе станут реальностью.

Галия АЛИЕВА

Конец геноциду топонимов

На наших освобожденных территориях возобновятся археологические раскопки

27 сентября Вооруженные силы Азербайджана начали контратаку за освобождение наших древних земель, оккупированных Арменией. Наш народ полагается на Президента Азербайджана, нашего Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева и героизм нашей славной армии, на протяжении многих лет демонстрирующей уверенность в том, что наши земли будут освобождены.

Исторические факты свидетельствуют о том, что армяне, пытаясь представить себя миру как "кавказский народ", а Карабах как их "древнюю землю", начали селиться в Азербайджане в XIX веке после Туркменчайского договора. Хотя этот процесс начался во время правления российского царя Петра в XVIII веке, завершился 100 лет спустя. Об этом факте четко говорится во многих источниках, а также в архивах царской России.

Кроме того, существует большое количество источников, подтверждающих, что предки азербайджанцев были коренным народом в Карабахе, а армяне были переселенцами. И сейчас на многих древних территориях, где азербайджанцы жили издревле, их нет. Процесс систематического и планомерного изгнания азербайджанцев, начатый армянами в 1828 году, завершился в 1988-ом.

Трагическая судьба людей коснулась также географических названий и закончилась полным геноцидом топонимов, существовавших тысячи лет. Азербайджанцы массово изгонялись из своих домов, их села варварски разрушались, менялись названия населенных пунктов, и начиная с 1935 года заменялись новыми, армянскими названиями. Многие из них - просто переводы с азербайджанского на армянский язык, а другие названия чужды историческим азербайджанским топонимам.

Сегодня наши ненавистные соседи пытаются присвоить не только наши древние земли, но также нашу культуру и историю, пытаясь доказать, что Карабах - "местное население". Для этого наши исторические и архитектурные памятники на оккупированных врагами территориях либо полностью разрушены, либо арменизированы. Процесс арменизации осуществляется в основном в церквях и других религиозных памятниках, принадлежащих коренному населению Азербайджана, а также Карабаха и албанцам, официально принявшим христианство в IV веке. Однако, хотя источники свидетельствуют об обратном, они тем не менее пытаются показать всему миру, что они - так называемое "коренное население" Карабаха.

Чтобы стереть исторические следы азербайджанцев на территории Армении, армяне повсюду уничтожали кресты древних турок, камни в форме рыб и змей, статуи баранов. Судьба памятника на плато Батабат в Нахчыване сложилась так же трагично, как и другие. А памятники, представленные армянами под названием "вишап", - это в основном статуи быков, лошадей и баранов. Это попытка фальсифицировать существование тюркского этноса в регионе, а также фальсифицировать древние надгробия государств Гарагоюнлу и Агтоюнлу.

Несмотря на то, что разрушение культурных и исторических памятников на оккупированных территориях и проведение любых археологических раскопок противоречат международному праву и принятым конвенциям, армяне все же проводили незаконные археологические раскопки в пещере Азых, которая считается старейшим памятником Азербайджана и одним из старейших поселений в мире.

По результатам исследований нашего института, проведенных в 2001-2010 годах, вышел в свет сборник статей об Азыхской пещере. В первом томе шеститомного издания "Азербайджанская археология" Института археологии и этнографии НАНА говорится, что в результате длительных археологических раскопок, проведенных азербайджанскими учеными в палеолитическом лагере Азых, изучено 80% культурных слоев. Может быть, через 100 лет появится новый метод научных исследований, тогда можно будет брать пробы из донных отложений азыхского лагеря и вовлекать их в исследования. Поэтому не только раскопки, но вообще какие-либо исследования, которые проводила армянская сторона, следует считать величайшим преступлением против человечества.

Спутниковые снимки Джебраильского района во время оккупации ясно показали, что армяне занимались здесь незаконной экономической деятельностью, повредив во время сельхозработ многие археологические памятники. Масштаб ущерба, нанесенного нашему родному Джебраилу, освобожденному после 28 лет оккупации, нам только предстоит оценить.

Мы всей душой верим, что под руководством главы нашего государства, Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева наша славная армия вскоре освободит весь Нагорный Карабах и его окрестности. Как сотрудники Института археологии и этнографии мы с нетерпением ждем того момента, когда станет возможным проводить археологические исследования памятников, расположенных в этих местах - памятников, которые помогут прояснить темные страницы нашей истории и сохранить материализованный дух нашего народа. Мы верим, что этот день не за горами!

Маиса РАГИМОВА,
директор ИАЭ НАНА профессор

Взыскать ущерб

Необходимо представить в международный суд иски в отношении страны-оккупанта

Институт геологии и геофизики НАНА планирует проведение совместного с Министерством экологии и природных ресурсов мониторинга состояния минерально-сырьевых ресурсов Карабахского региона после его полной деоккупации в целях оценки ущерба, нанесенного армянскими агрессорами. Следующим этапом станет проведение совместных геологических исследований по восполнению минерально-сырьевой базы региона.

Оккупированные территории Карабаха обладают крайне сложным и разнохарактерным геолого-тектоническим строением, что является причиной формирования широкого спектра металлических (рудных) и неметаллических полезных ископаемых.

В XX веке, особенно во второй его половине, геологами Азербайджана в регионе оккупации был установлен и разведан ряд месторождений черных, цветных и благородных металлов, каменного угля, а также различных видов строительных материалов с подсчитанными и утвержденными по категориям "A", "B", "C1" и "C2" промышленными запасами. Потенциал наращивания перечня промышленно значимых месторождений определяется большим количеством обнаруженных за эти годы проявлений рудного и нерудного минерального сырья, прогнозные ресурсы которых оценены по категории P. Металлические полезные ископаемые представлены месторождениями хрома, меди, полиметаллов, золота, ртути и сурьмы, в рудах которых наряду с основными металлами содержатся серебро, молибден, никель, висмут, теллур, селен, кадмий и другие ценные металлы. Значительным промышленным потенциалом обладает ряд проявлений хромита, меди, золота, ртути, молибдена, мышьяка, требующих детальных исследований.

Месторождения неметаллических полезных ископаемых представлены горно-химическим (серный колчедан, содовое сырье, камень литографический) сырьем, ювелирно-поделочными (жадеит, агат, иризирующий обсидиан, нефритоиды) и поделочными (яшма, мраморный оникс, фельзитовый туф, лиственит) камнями, а также строительными материалами - пильными, облицовочными, бутовыми камнями, цементным сырьем, вяжущими материалами, минеральными красками, сырьем для кирпичного производства, наполнителями для бетона и дорожно-строительными материалами, суммарные запасы которых исчисляются десятками миллионов кубических метров. Многие из них, находящиеся на оккупированной территории (Шахбулагское месторождение известняка, Аскеранское месторождение мергеля, Агчайское, Харовское, Заринбахское, Емишджанское, Гюлаблинское месторождения мраморизованных известняков, Чылдыранское месторождение фельзитового туфа, Эдишинское месторождение габбро-тешенита, оба Чилябюртских месторождений гажи и др.), до начала боевых действий интенсивно эксплуатировались армянами с вывозом продукции в основном за пределы региона. Потенциал нерудного сырья пополняется многочисленными проявлениями халцедона, яшмы, мраморного оникса, копала, серпентинитов, различных строительных материалов и прочих полезных ископаемых с промышленно значимыми прогнозными ресурсами.

Из горючих полезных ископаемых в горной зоне разведано единственное в Азербайджане малое Чардахлинское месторождение каменного угля. Следует подчеркнуть, что на ряде месторождений металлических и неметаллических полезных ископаемых за период оккупации осуществлялась хищническая эксплуатация без соблюдения каких-либо технических и экологических норм. В частности, экстенсивным открытым способом с привлечением более 20-ти зарубежных компаний ("Base Metals" ММС, "STERLITE GOLD LTD", First Dynasty Mines (FDM),"Geologix Group" и др.), разрабатывались наиболее значимые залежи золота - Союдлинское (Зодское), Агдуздагское, Агзыбир-Гызылитанское, Гызылбулагское и Вежналинское месторождения, из которых лишь Гызылбулагское медно-золотоносное месторождение находится в пределах так называемой Нагорно-Карабахской Республики. Необходимо отметить, что Зодское месторождение, расположенное на границе Азербайджана и Армении, а именно его армянская часть (примерно 25% разведанных запасов), разрабатывалось подземным способом (с проходкой эксплуатационных штолен и штреков) еще в советское время. Однако с захватом территории Кяльбаджарского района Карабаха добыча золота резко расширилась за счет ресурсов азербайджанской части месторождения. При этом в целях сокращения производственных затрат работы велись открытым способом с нанесением огромного невосполнимого экологического ущерба окружающей среде.

Аналогичная ситуация наблюдается на площадях разработки ресурсов Дамирлинского медно-порфирового месторождения, Чардахлинского месторождения каменного угля, некоторых месторождений природных строительных материалов. Помимо этого, всемирно известный бренд - минеральная вода "Истису" бутилировалась и незаконно вывозилась на территорию Армении с последующей реализацией на международном рынке под маркой минеральной воды "Джермук".

Незаконная эксплуатация минерально-сырьевых ресурсов оккупированных земель нанесла огромный ущерб экономике страны, исчисляемый сотнями миллионов манатов. В связи с этим актуальным является представление в международные судебные органы исков в отношении страны-оккупанта и связанных с нею зарубежных компаний в целях взыскания с них ущерба, нанесенного Карабахскому региону Азербайджана и стране в целом.

Талят КЕНГЕРЛИ,
членкор НАНА
руководитель секции региональной геологии, геодинамики и металлогении Института геологии и геофизики

Редакционная коллегия:

Рамиз Мехтиев, Иса Габиббейли, Ибрагим Гулиев,
Тофик Нагиев, Дильгам Тагиев, Наргиз Пашаева, Ирада Гусейнова,
Расим Алигулиев, Аминага Садыгов, Исмаил Гаджиев, Фуад Алиев,
Джамиль Алиев, Говхар Бахшалиева

Главный редактор: Агагусейн Шукюров

Адрес: Баку, AZ 1001,
ул.Истиглалийят, 30, Президиум НАНА

e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Газета набирается в редакции и печатается в издательстве "Азербайджан".
Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.

Заказ: 2497 **Тираж:** 2000